

SPRÅKLIG SAMLING

Nr. 3 – 1976

17. ÅRGANG

UTGITT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

1916: Østlandsk reisning 1976: Språklig samling

**60 år sia språk- og kultur-
reisningsorganisasjonen
«Østlandsk reisning»
blei stifta.**

Univ. lektor Ernst Håkon Jahr:

- Målsyn og målideologi i «Østlandsk reisning».
- Organiseringa av «Østlands reisning», tilslutning og tilbakegang.
- Hva oppnådde «Østlandsk reisning»?

Ellers: Dikt av Åsta Holth/Kulturforlaget
BRAK/Kan det nytte for Østlandet?/To
brev til Østlandssendinga/Bøker.

Det er i år 60 år sia Østlandsk reisning blei skipa. Rørsla som i ti år organiserte ungdom over hele det sentrale Østlandet til aktivt målreisingsarbeid på østnorsk grunn, blei til på et stort folkemøte på Jessheim 8. oktober 1916. I spissen stod tre personer som alle var eller skulle bli høvdingar på sitt felt i norsk åndsliv: Eivind Berggrav, Halvdan Koht og Didrik Arup Seip. De fikk mange med seg, på det meste hadde Østlandsk reisning 10 000 medlemmer kollektivt tilslutta gjennom de frilyndte ungdomslaga på Østlandet.

Østlandsk reisning var vår første samnorsk-organisasjon. Og til nå den største. Det er for å understreke at samnorskpolitikk har lange og solide røtter i norsk språkhistorie, og for å vise at Landslaget for Språklig Samling ser seg om en landsomfattende etterfølger på Østlandsk reisning, at Landslaget har valt å markere «jubileet» til Østlandsk reisning på denne måten. Dette nummeret av bladet vårt er i stor grad via Østlandsk reisning, som blir belyst og omtalt fra flere vinkler gjennom forskjellige artikler.

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 10 kroner året
Postgirokonto 1 63 78

Redaktør: Geirr Wiggen
Postboks 80,
2297 JØMNA.

„ØSTLANDSK REISNING“

60 ÅR

8. oktober i år er det 60 år sia organisasjonen Østlandsk reisning blei stifta. Initiativet blei tatt av seinare biskop Eivind Berggrav på eit ungdomsstemne 25. juni same år, og tanken fekk tilslutning frå framstående folk som professorane Didrik Arup Seip (frå 1916 professor i riksmål) og Halvdan Koht, som var professor i historie. Desse tre personane var i leinga av rørsla i heile den tiårsbolken ho arbeidde, fram til 1926.

Østlandsk reisning fekk ei veldig tilslutning utover på Austlandet. Dei frilyndte ungdomslaga slutta seg kollektivt til, og etter få år hadde rørsla eit medlemstal på om lag 10 000.

Opgåva rørsla sette seg, var å få Austlandet meir med i språkutviklinga i landet. Slik stoda var den gongen var Austlandet lite representert i dei to skriftmåla våre: landsmålet var ennå eit konservativt i-mål («me-hev-fenge-soli-målet»), og riksmålet var framleis sterkt farga av det danske opphavet. Striden mellom landsmålet og riksmålet var hard, og i denne striden var det mange som meinte som Eivind Berggrav, at austlandsmålet blei klemmt mellom to mål som ikkje gav austlandskan rett og rom. Det var dette Østlandsk reisning skulle rå bot på: austlandsmåla skulle opp og fram, brukarane av austlandsmålføra skulle slutte å skamme seg over målet sitt, og begge skriftmåla skulle ta meir omsyn til dialektene på Austlandet.

Østlandsk reisning betydde mye for målarbeidet på Austlandet. Rørsla synte at det var mogleg å reise målstrid der som det var det på Vestlandet, bare ein reiste striden på *austnorsk* grunn. Austlendingane måtte kjenne at det var *deira* mål det gjaldt, ikkje bare vestlendingen sitt.

Ved rettskrivingsendringa i 1917 fekk Østlandsk reisning gjennom mange av dei valfrie formene. Mange folkeskoler utover heile landet, men særlig i austlandsområda og i Nord-Norge vedtok å nytte bare dei valfrie formene, og Østlandsk reisning stridde for desse formene så godt rørsla makta.

Dei valfrie formene i riksmålet betydde gjennomført bruk av a-endingar i hokjønn og inkjekjønn, i verb og i adjektiv, bruk av diftongar i samsvar med talemålet, pronomenformer som *je, mi, di, si*, former som *farge, hard, gammal, mjøl, sjuk, tru, golv, høg* osv.

Reaksjonen let ikkje vente lenge på seg, sjølv sagt. Riksmålsrørsla rusta seg godt og kasta seg ut i striden med alt ho hadde. Dei valfrie formene blei kasta ut av skolene att rundt Oslofjorden, men elles i landet heldt dei meir stand, og rundt 1600 skolekrinsar hadde ennå riksmål med valfrie former da striden tok slutt omkring 1925. På det meste hadde om lag 2550 krinsar riksmål med valfrie former. Til saman var det ca. 4000 krinsar med riksmål på den tida. 2000 om lag hadde landsmål.

Østlandsk reisning hjelpte også fram meir bruk av austlandsmål i skrift, ikkje så reint lite blei trykt på bygdemål i den tida. Vi har eksempel både på festskrift for eit jubilerande ungdomslag og på museums katalog på reint bygdemål. Det har vori lite av slikt på Austlandet etter at Østlandsk reisning slutta aktiviteten sin i midten av tjueåra.

I dag er det viktig å minnas Østlandsk reisning og det rørsla stod for. I alt for mange år har ho vori heilt glømt. Men dei tankane rørsla stod for, er blitt svært aktuelle dei seinare åra, og dermed har interessa for Østlandsk reisning auka. For LSS er det særskilt viktig å studere kva Østlandsk reisning stod for; rørsla er nemlig til nå *den største samnorskrørsla* vi har hatt i Norge. Mange legger nok likevel noe anna i samnorskongrepet i dag enn det folka i Østlandsk reisning gjorde. For dei stod samnorsken for det sams norske, det fellesnorske. Dei var nok interessert i å få samla dei to skriftmåla til eitt, men det skulle ikkje skje mekanisk etter ein formel: litt frå landsmål og litt frå riksmål, slik at ein endar på midten. Folka i Østlandsk reisning såg det slik at rørsla hadde ei landsvid oppgåve også, i tillegg til det å reise Austlandet språklig og kulturelt: Austlandet hadde som ei historisk oppgåve å vera språklig samlingsgrunn for heile landet. Dersom ein bygde på austnorsk språkstoff meir enn på vestnorsk, var det større von om å få eit skriftmål som kunne samle heile landet.

For LSS er det viktig å ta opp i seg denne meininga av omgrepet samnorsk; svært mange ser på Landslaget som ein samling med språkteknokratar. Og sjølv om dette synet ikkje er rett, og kanskje aldri har vori det dersom ein ser på heile Landslaget under eitt, så er det viktig nå å slå fast i det prinsippprogrammet vi skal vedta på landsmøtet i oktober, at den samnorsken vi arbeider for skal samle i seg dei draga som er sams for alt folkemål i landet. Det er folkemålet som står i sentrum for oss, og ikkje ei slags teknisk løysing med samanskruing

Målsyn og målideologi i „Østlandsk reisning”

Av Ernst Håkon Jahr

Daværende fylkesskolestyrer Eivind Berggrav tok initiativet til Østlandsk reisning i en tale på Minnesund den 25. juni 1916. I løpet av sommeren slutta professorene Halvdan Koht og Didrik Arup Seip opp om tanken om ei egen østlandsk språkrørsle, og 8. oktober 1916 blei organisasjonen oppretta på et stort folkemøte på Jessheim. Møtet vedtok denne fråsegna, som blei sendt til styresmaktene: «Et møte paa Jessheim samlet av Romerike ungdomsforbund til arbeide for østlandets ret i norsk maalvekst ber statsmagterne om at ta fuldt hensyn til østlandsmaalenes betydning. Fordi det netop nu er aktuelt nævner møtet at en maa vente at der blir opnævnt repræsentanter for østlandsmaalene i statens retskrivningskommision.»

(Tidens Tegn 9/10 1916.)

Rørslas program.

Ett spørsmål var ytterst forvirrende og uklart for opinionen i 1916 når det gjaldt Østlandsk reisning. Hva var den *konkrete mening* i parolen om å reise østlandsmåla? Betydde det krav om endringer i østnorsk lei i de to foreliggende skriftmåla, eller betydde det etablering av en ny, østnorsk skriftnormal? En større artikkel i Riksmålsbladet 4. november 1916, som tok for seg heftet *Østlandsk Reisning* av Berggrav og Koht, slutta med å spørre: Hva er bevegelsens mål? Artikkelforfatteren utdypa spørsmålet slik:

«Det er ikke nok at svare: at reise Østlandet eller at reise østlandsmaalet! Det svar reiser et nytt spørsmål: er det de østlandske talemaal man vil reise? De har vi jo allerede og ingen har imot at de reises, hvis man finder dem for lave. Eller vil man lage et nytt østnorsk *skriftsprog* ved siden av de to man har?»

Det var Berggrav og Koht som — om enn i svært vage ordelag — hadde vært inne på tanken om ei egen østlandsk skriftnorm. Seip hadde ikke gitt uttrykk for slike tanker. Alle tre synes imidlertid å ha ment at østlandske målkrav i første omgang skulle rettes til de to skriftmåla en allerede hadde, og at ei samling til ei skriftnorm skulle bli mulig med østlandsmåla som grunnlag. Berggrav var svært lite klar på dette punktet, Seips syn er det derimot lettere å få tak i. Dette henger antakelig sammen med at Berggrav så den personlige frigjør-

ing av enkeltmennesket som det vesentligste, ei frigjøring som språklig frihet var en nødvendig del av og forutsetning for. For han blei derfor arbeidet for å få folk til å kjenne seg stolte av målet sitt og til ikke å skjemmes når det brukte det, vesentligere enn arbeidet med skriftspråket.

For Seip derimot var arbeidet med skriftspråket det viktigste. Han så kløyvinga av det norske målet i to skriftspråk som en stor fare for den nasjonale enhet. *Samlingstanken* var overordna i hans språkpolitiske syn. Det gjaldt å komme fram til et samnorsk mål, et skriftmål som alle nordmenn kunne samle seg om og kalle sitt eget. For Seip blei det derfor om å gjøre å vise at måla på Østlandet ikke var «unorske» eller «halvdanske», slik oppfatninga var blant mange målmenner, men at dialektene østpå også var naturlig utvikla fra det gamle målet. Når Seip snakka om at folkemålet på Østlandet måt-

Universitetslektor Ernst Håkon Jahr.
(Foto: Thomas Hoel)

Stoffet om Østlandsk reisning i dette nummeret er redigert av Ernst Håkon Jahr.

Jahr har granska Østlandsk reisnings historie i fleire år. Han har skrivi fleire artikler om emnet, gitt ut antologien *Østlandsk reisning 1916—1926* (Forlaget Novus, Oslo 1974) og levert ei større vitenskapelig avhandling om denne kulturreisningsorganisasjonen. Han er nå universitetslektor i nordisk språkvitenskap ved universitetet i Tromsø.

Artiklene hans i dette nummeret er noe tillempa utgaver av sidene 67—70, 105—115 og 271—281 i avhandlinga hans, *Østlandsk reisning* (Oslo 1976).

ehj.

SPRÅKLIG SAMLING

te få større rom i skriftmåla, var hovedgrunnen den at han i en slik framgangsmåte så for seg løsninga av språkstriden i Norge.

Et tredje skriftspråk i landet, som riksmålsbevegelsen var så redd for, var altså ikke et Østlandsk reising-krav som kunne leses klart og tydelig ut av det de tre fremste lederne stod for. Økt status for østlandsmåla og skriftmålsamling på grunnlag av den peker seg ut som hovedprogram for Østlandsk reising i det lederne skreiv og sa i 1916. Disse to hovedpunkta hang imidlertid intimt sammen. Om østlandsmåla skulle sikres plass i skriftnormalene — og bli samlingsgrunnlag for et framtidig riksnorsk skriftspråk — måtte disse flatbygdmåla få vesentlig høyere anseelse enn de hadde i forhold til andre dialekter. Vulgær-stemplet måtte bort, først hos brukerne sjøl (Berggravs hovedsiktemål), deretter i samfunnet for øvrig. Ei språksamling på grunnlag av dialekter som av noen blei ansett som mindre norske og vulgære, av andre som vulgære avarter av riksmål, ville sjølsagt være en umulighet. Om Berggrav og Seip hadde forskjellige hovedsiktemål som de ønska å arbeide fram mot, var dette likevel bare to sider av samme sak. Om østlandsmåla fikk økt status hos brukerne og i samfunnet for øv-

rig, ville Seips samlingstanke få en større sjanse til å bli realisert. Og de første steg på samlingsvegen, de endringskrav som Seip på vegne av Østlandsk reising var kommet med til riksmålet og landsmålet i en tale i Studentersamfundet i Oslo 28. oktober 1916, ville, om de blei akseptert, virke tilbake på østlandsmåla og ta bort en del av vulgær-stemplet. Noen motsetning mellom Berggrav og Seip var det derfor ikke, sjøl om utgangspunktet og hovedsiktemålet deres var forskjellig.

Koht analyserte det hele noe annerledes. Når østlandsmåla hadde lav status, skyldtes det at overklassen i byene bestemte hva som var rett og hva som var galt. Når — eller om — østlandsmåla og folkemåla i byene kom med og gjorde landsmålet mer til *landsmål*, dvs. samlende for flere dialekter og flere mennesker, ville underklassen i landet ha fått sitt eget folkelige skriftspråk, mens overklassen ville sitte igjen med et tydelig overklassespråk. At underklassen også da ville kunne hevde at dens skriftspråk helt ut var norsk, mens overklassens i opphavet var *dansk*, var et viktig tilleggsmoment å ta med. En sosial og nasjonal argumentasjon kunne da gå hand i hand: «Det blir det norske folke som renskar taa seg den siste

Fra årsmøtet i Østlandsk reising på Eidsvoll 1923.

Midt i første rekka av dem som står er formannen dengang, daværende sokneprest *Eivind Berggrav*; nestformannen, bankdirektør *Hj. Trollålen*, står rett til høyre for han; som nr. fire fra venstre står sekretæren, professor *D. A. Seip*.

(Etter fotografi i «Østgullet» nr. 12/1923.)

resten av fremmendvelde. Det blir folke som tar magta ifraa overklassa. Det er ein veldig vinning for norsk folke-framgang, naar østlendingen blir seg sjøl fullt og fritt,» sa Koht i programtalen sin på Jessheim-møtet.

For Koht var det snakk om ei språklig klasereising, for Berggrav om personlig frigjøring og sjølstendigjøring av enkeltmennesket, og for Seip var det viktigst å få løst språkproblemet i Norge. Koht og Berggrav var språkideologiske arvtakere etter Olaus Fjørtoft, Seip etter Moltke Moe.

Først i april 1918 blei det generelle programmet til Østlandsk reisning lagt fram. Det skjedde litt bortgjømt på 16. og siste side i den *Østlandsk formålære* som rørsla gav ut da:

«'Østlandsk reisning' det er aa vekke østlendingen til nasjonalt aa kjenne og ære sig sjøl.

Vi maa bli glaa i *bygdene vaare*, verne om all god arv ifraa fedrene, i arbeidsliv, husliv, i sed og i tale.

Vi maa reise tanken om at *morsmaalet* her øst er fullgod norsk tale, saa ingen trenger knote, enten det naa er 'riksmaal' eller 'landsmaal'. Østlendingen skal kjenne det som ei ære og ei glede aa eie og bruke maalet sitt, hime og i by'n like godt.

Vi mener at vi paa denna maaten jamner veien til et sams norsk maal. Paa østlandsgrunn, og bare der, kan landsmaal og riksmaal møtes.»

Årsmøtet 1921 vedtok ei mindre programendring. Siste avsnitt blei forandra til: «Vi mener at vi paa denne maaten jamner veien til et samnorsk mål.» (Øst-agl., mai 1921.) Samtidig blei forma «hime» endra til «heime». Det var D. A. Seip som foreslo den første endringa, han mente den opprinnelige formuleringa ikke var vitenskaplig holdbar.

Vi ser her at vern om østlandsmålet er satt i nøye forbindelse med vern om og hevdning av bygdekulturen generelt. Det er derfor rimelig å tru at det var Berggrav som hadde utforma programmet, tankegangen i det samsvarte svært godt med hans syn.

Organiseringa av „Østlandsk reisning“, tilslutning og tilbakegang

Av
Ernst Håkon Jahr

Organisering, tilslutning

Organiseringa av Østlandsk reisning var basert på kollektiv tilslutning av de frilyndte ungdomslaga på Østlandet. Det var naturlig for rørsla å knytte til seg de frilyndte laga på en eller annen måte, fordi det var i disse laga den aktive bygdeungdommen fantes.

Den frilyndte ungdomsrørsla hadde lag over hele landet, og var den største ungdomsorganisasjonen i samtida med ca. 44.000 medlemmer i 1915. Laga var partipolitisk uavhengige, men sterkt knytta til venstretradisjonen fra 1870- og 80-åra. *Folkeopplysning, målsak og avholdssak* stod sentralt i arbeidet. 1896 blei Norigs ungdomslag til, det skulle være den landsomfattende sammenslutninga av ungdomslag i landet. Ikke alle de frilyndte laga på Østlandet stod imidlertid tilslutta Norigs ungdomslag. Det hang sammen med at Norigs ungdomslag blei oppfatta som «vestlandsk». Fordi målsaka stod så sentralt i arbeidet, var mange på Østlandet redde for å bli trukket med i landsmålsarbeid ved å stå tilslutta. Det Østlandsk reisning gjorde, var å la østlandslaga også få si målsak å arbeide for, ikke ved å arbeide for «målet», men ved å arbeide for *østlandsmåla*.

Allerede dagen etter skipingsmøtet på Jessheim 8. oktober 1916 kommenterte Den 17de

Mai på lederplass det forhold at bare representanter fra ungdomslaga i Østfold og Vestfold var invitert til å delta, og ikke folk fra «Gudbrandsdalens fylkeslag, eller Trysalir, Østerdalens, Upplands, Valdres, Hallingdals eller Numedals fylkeslag». Avisa mente likevel at slik «denne saki ligg til», var dette ei klok avgrensing. «Men namnet *austlandsreisning* i staden for flatbygdreisning er daa noko misvisande.»

Et par dager etter (11/10) var en innsender i Den 17de Mai også inne på det samme. «Kvifor var ikkje fleire ungdomsfylke oppmoda um aa velja utsendingar til 'Austlandsmøtet',» blei det spurt. Også denne innsenderen mente at det var rett å konsentrere seg om flatbygdene, «for reisingi torer faa ei fastare kjerne naar ho vert konsentrera i midfylki». Men innsenderen hadde savna fylkeslaget Varden på møtet, og mente at det kunne ha skadd reisinga mye at ikke Varden var invitert. «No veit eg snaudt korleis den skaden kan gjerast god att.»

«Skaden» var likevel ikke større enn at Varden slutta seg til Østlandsk reisning på årsmøtet sommeren 1917, og sendte representanter til Nemda. Innstillinga til språksaka var neppe annerledes blant medlemmene der inn i de andre fylkeslaga som slutta seg til.

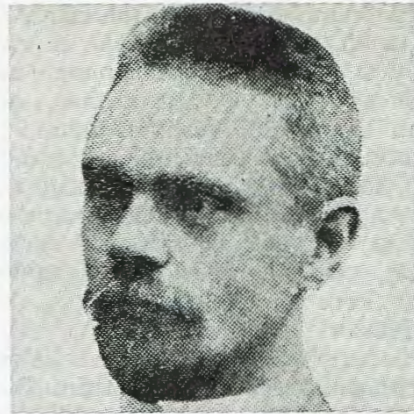
Når vi skal vurdere hva som lå i begrepet *Østlandsk* reisning ut fra den tilslutning rørsla fikk, ser vi at området «østlandsk» stadig blei utvida. Det starta på Jessheim med Romerike ungdomsforbund. Etter hvert som Vestfold, Eidsiva og Varden fikk holdt årsmøte, kom disse fylkeslaga med.

Sommeren 1920 slutta Østopland ungdomslag seg til organisasjonen, og på høsten samme år kom også Ringerike ungdomslag med. Begge disse laga var nystifta fylkeslag, som hver hadde 9 lokallag i sine distrikt. Foruten de 6 fylkeslaga, var i 1920 4 lokale ungdomslag på Hadeland tilslutta, likedan Hurdal kristelige ungdomslag. Til sammen var over hundre enkeltlag tilslutta rørsla, og dette gav en medlemsmasse på mellom 8.000 og 10.000. Dermed må en kunne si at rørsla etter hvert hadde oppslutning fra bygder over hele det sentrale Østlandet, dvs. Østlandet frarekna fjelldalene. (Talla er basert på opplysninger i forskjellige nr. av *Østlag*. 1920, 1921, 1922 og 1923.)

Å få rekruttering til rørsla fra andre sosiale grupper enn bondeungdommen viste seg imidlertid å være svært vanskelig. I ungdomslaga var det stort sett bare bondeungdom som deltok. Der det fantes arbeiderungdom, var den oftest organisert i andre lag. Noen steder var det også rivalisering mellom ungdomslaga og de laga der arbeiderungdommen var organisert, og dette var med på å holde arbeiderungdom borte fra arbeidet til *Østlandsk* reisning.

Enkelte innlegg av Berggrav i *Østlag* (bladet i Ø.r., jfr. nedafor) tyder på at lederne i organisasjonen var opptatt av å få nye grupper med. Det er grunn til å tru at særlig Koht ønska ei slik utvikling pga. hans generelle politiske syn, men den faste tilknyttinga til de frilyndte ungdomslaga stod i veien.

Framlegget til lover for *Østlandsk* reisning på årsmøtet 1921, gjengitt i *Østlag*, april 1921, kan vi kanskje tolke som et forsøk på å få åpna organisasjonen for andre enn medlemmer i ungdomslaga. I framlegget § 2 stod det at foruten fylkeslag også «Enkel-lag (bondeungdomslag, kristelig ungdomsforeninger og andre lag) kan beinveges slutte sig til Ø.R.». Her kan vel «og

Halvdan Koht (ca. 1913).
(Etter fotografi i «Østlag» nr. 6-7/1922.)

andre lag» tolkes som ei åpning av organisasjonen f. eks. for lag som organiserte arbeiderungdom. Årsmøtet var likevel ikke helt tilfreds, og vedtok i tillegg: «Dei som inte står i noe lag, kan melde sig inn i Ø.R. beinveges til styret mot å betale årspenger.»

Det må kunne tolkes som et forsøk på å utvide rekrutteringsgrunnlaget for rørsla at paragrafen om medlemskap blei gjort så åpen, men det ser ikke ut til at særlig mange meldte seg inn.

Nemda for Østlandsk reisning

Det vesentlige ved organiseringa av rørsla fram til 1921 blei fastlagt på skipingsmøtet i oktober 1916. Arbeidet skulle koordineres og ledes av ei nemnd, «Nemda for *Østlandsk* reisning», med representanter fra de fylkeslaga som slutta seg til. Sommeren 1917 hadde alle fylkeslaga på det sentrale Østlandet vedtatt tilslutning, og de sendte hver to representanter til Nemda. Fra Romerike ungdomsforbund var Eivind Berggrav og fru Wilhelmine Aanrud representanter, fra Vestfold bankkasserer Hjalmar Trollalden og herredskasserer I. C. Pindsle. Eidsiva pekte ut folkehøgskolestyrer Olaf Funderud og lærer G. Natterud, og fra Varden var bonde Arne Næss og amtsskolestyrer Nils Sivertsen utsendinger.

I tillegg til utsendingene fra fylkeslaga var professor Halvdan Koht og sokneprest Erling Grønland med i Nemda (valgt av sjølve skipingsmøtet), og endelig blei Nemda noe seinere supplert med professor Didrik Arup Seip og lektor Torgeir Krogsrud. Det er uvisst når de to siste kom med, men for Seips vedkommende spilte det formelle tidspunkt ingen rolle, han hadde deltatt i og vært med på å forme *Østlandsk* reisning like fra starten. Til sammen hadde Nemda 12 medlemmer. Eivind Berggrav var formann fra starten, Halvdan Koht nestformann.

„Østlandsk formlære”

I mai 1918 sendte Nemda for *Østlandsk* reisning ut ei lita bok på 16 sider, *Østlandsk formlære*, bygd på «det maalet folk taler i Vestfold og Smaalena, i Follo og paa Romerike og saa langt oppi landet som Vinger, Solør og Odalen». Denne formlæra har ikke vært trykt opp sia den gangen, og den er svært vanskelig å få tak i i dag. Derfor var det meininga å trykke den opp i dette nummeret av *Språklig Samling*. Men penga forbyr det. Vi har ikke råd til å lage bladet større enn det alt er. I desember kommer imidlertid nytt nummer av bladet. Vi skal sørge for å få trykt opp igjen *Østlandsk formlære* der.

I 1920 slutta de to nyskipa fylkeslaga Østopland og Ringerike seg til Østlandsk reisning. Til medlemmer i Nemda utså Østopland departementssekretær Alf Frydenberg, og Ringerike pekte ut lærer Lars Larsen.

Fram til 1921 var det bare ei endring i Nemda. Bortsett fra fylkesskolestyrer Ivar Nesse, som kom til etter at Nils Sivertsen hadde flytta fra distriktet, satt de samme personene i Nemda hele denne 5-årsperioden.

Omorganiseringa 1921

I åra fram til 1920 var det særlig Nemda som stod for aktiviteten i organisasjonen. Ungdomslaga gav økonomisk støtte til arbeidet med å få gitt ut trykt materiell, og de distribuerte til medlemmene det som kom fra Nemda, men ellers var det Nemda som stod for alt arbeidet de første åra.

Først på årsmøtet i april 1921 blei det vedtatt lover for Østlandsk reisning. Nemda blei avløst av et styre på fem medlemmer, valgt av årsmøtet. Formannen i styret stod på valg hvert år. Av de andre medlemmene i styret skulle halvparten gå ut hvert år. Ved sida av styret skulle organisasjonen også ha et råd, men det ser ikke ut til at dette rådet kom til å spille noen rolle. De ungdomslaga som var tilslutta Østlandsk reisning, var dermed ikke direkte representert i styret, men sendte utsendinger til årsmøtet i forhold til medlemstallet. I hvert tilslutta lag skulle det være en ombudsmann for Østlandsk reisning.

Etter årsmøtet kom fortsatt medlemskap i Østlandsk reisning opp som egen sak i alle de laga som til da hadde vært tilslutta organisasjonen. De fleste steder gikk vedtak om fortsatt tilslutning glatt igjennom, men det store Romerike ungdomsforbund vedtok som fylkeslag å ikke være tilslutta. Forbundet støtta likevel fortsatt Østlandsk reisning med penger som om det var et vanlig medlemslag. Vanskene for Østlandsk reisning i Romerike ungdomsforbund skyldtes nok vesentlig at formannen i forbundet var riksmålstilhenger.

Den organisasjonsforma som blei vedtatt i 1921, beholdt rørsla fram til 1926. Eivind Berggrav fortsatte som formann hele tida, Seip var med i styret like lenge, men Koht frasa seg gjenvalg på årsmøtet i 1924.

Fordeler og ulemper ved den kollektive tilslutninga

Det at organiseringa av rørsla tok utgangspunkt i de frilyndte ungdomslaga gav rørsla både fordeler og ulemper. Den kunne nyte godt av et allerede vel utbygd distribusjonsnett for skrifter og propagandamateriell, og den nådde lett fram til allerede organisert og aktiv ungdom utover bygdene på Østlandet. Dette gjorde at rørsla fikk en rask og effektiv start, og det var

ikke nødvendig å bygge organisasjonen opp fra bonnen av, men det drog også med seg flere store ulemper.

For det første var Østlandsk reisning ikke garantert at det virkelig blei arbeidd med programsakene i ungdomslaga sjøl om laga stod tilslutta. Medlemskap ved kollektiv tilslutning føles ofte langt mindre forpliktende for mange enn personlig medlemskap, og dessuten var østlandsk reisning bare ei av sakene laga tok opp.

For det andre fikk en ved den kollektive tilslutningsmåten mange «medlemmer» som aktivt og ofte svært målbevisst motarbeidde rørsla. I de fleste laga var det nemlig en aktiv minoritet av riksmålsfolk. Denne minoriteten gjorde det den kunne for å få laga utmeldt av Østlandsk reisning, og, da det ikke lyktes, saboterte arbeidet mest mulig. Riksmålsfolka i laga slapp ofte til med sitt syn i aviser og blad som var riksmålsvennlige, og fikk på denne måten agitert med en kraft som langt overgikk deres tallmessige styrke. Dermed blei disse folka i stand til i ikke liten grad å gjøre innsatsen fra laga mindre enn den ellers ville vært.

For det tredje viste det seg, som nevnt ovafor, vanskelig å rekruttere medlemmer fra andre ungdomsgrupper enn dem som allerede var organisert i de frilyndte ungdomslaga.

Meldingsblad

I juni 1918 kom første nummer av bladet *Østlandsk Reisning*, som i alt kom med fire nummer i tida 1918—1919/20. Berggrav var redaktør. Dette bladet kom imidlertid altfor sjelden og uregelmessig til å kunne tjene som et effektivt meldingsblad. Regelmessig utgiving blei det derimot fra oktober 1920, da *Østagleitt* kom med første nummer. Dette bladet skulle komme til å stå sentralt i arbeidet til Østlandsk reisning utover i 20-åra.

Lektor Torgeir Krogsrud var redaktør fra starten og ut året 1922. Da overtok Alf Frydenberg fram til mai 1925. Fra juni 1925 til juli 1926 blei bladet igjen redigert av Krogsrud. Etter omorganiseringa av rørsla på årsmøtet 1926 (se nedafor), blei Lars Larsen redaktør. Siste ordinære nummer av *Østagleitt* kom ut i juli 1928.

Bladet sleit hardt med økonomien og hadde lite opplag. Opplaget pr. nummer i 1923 blei oppgitt til 650 eksemplarer. (Østgl., aug. 1923.) Året før hadde imidlertid styret i Østlandsk reisning etter vedtak på årsmøtet, gjort et forsøk på å øke opplagstallet til 1500 ved å be fylkeslaga om å binde seg til å kjøpe og distribuere et visst antall. Det var også meninga å prøve å få bladet ut hver fjortende dag istedenfor én gang i måneden.

Bare Varden og Østopland fylkeslag vågde imidlertid å gi en slik økonomisk garanti, og dermed førte ikke forsøket fram. At det slo feil,

skyldtes ikke minst den høyrøsta riksmålsminoriteten som fantes i nesten hvert eneste ungdomslag. I Romerike ungdomsforbund var formannen leder for denne minoriteten, og han fikk manøvrert slik at garantien til Østagleitt ikke blei gitt da saka kom opp på et utsendingsmøte. (Se Østagleitt, des. 1922.)

Sjøl om Østagleitt gjennom hele 1922 kunne melde om stadig nye tingere, blei det ikke nok, og bladet måtte fortsette som månedsblad. I årsmeldinga for 1923, som blei lagt fram på årsmøtet 1924, meldte styret at bladet «har etter hårt fått itte så reint få nye tingerer; men ennå er det langt frå at bladet er så utbreidd som et ungdomsorgan for Østlandet burde vera.» (Se Østagl., sept. 1924.)

Siden det særlig var gjennom Østgleitt at Østlandsk reisning fikk fram si mening og hadde kontakt med medlemmene, var dette svært uheldig. Ved å komme oftere og i større opplag, kunne bladet ha stimulert interessen og kanskje bidratt til økt aktivitet rundt om.

Nå gir nok likevel opplagstallet 650 ikke et helt riktig bilde av hvor mange eller få som faktisk leste Østagleitt. Alf Frydenberg har fortalt meg at opplagstallet etter hvert økte til opp mot 1000, og i de laga som abonnerte, blei bladet lagt ut slik at medlemmene kunne lese det der uten sjøl å være abonnenter. Det er derfor rimelig å tru at antall lesere var langt større enn det beskjedne opplaget skulle tilsi.

Østlandsk reisning blir Østlandsk Ungdomsfylking

1924 kulminerte en bitter strid mellom Norigs ungdomslag og Varden fylkeslag. Striden stod om lagsskatten fra Varden til Norigs ungdomslag. Det var vanlig at ungdomslag som stod i både Norigs ungdomslag og Norigs maallag, delte lagsskatten mellom disse organisasjonene. Varden, som stod tilslutta både Østlandsk reisning og Norigs ungdomslag, ønska på samme måte å dele lagsskatten slik at Østlandsk reisning fikk halvparten. Dette ønsket møtte liten velvilje i Norigs ungdomslag, der Olav Midttun og Edvard Os satt i leiinga, og etter lang strid og mange harde ord meldte Varden seg ut av Norigs ungdomslag.

Misnøyen med Norigs ungdomslag tiltok sterkt i østlandslaga med dette, og det bredte seg et ønske om å få en egen overbygning for ungdomslaga på Østlandet, uavhengig av Norigs ungdomslag. Den tanken blei da kasta fram, at Østlandsk reisning kunne omorganiseres for å ta seg av dette, bli et «Norigs ungdomslag» på Østlandet. Tanken fikk tilslutning, og nyordninga blei vedtatt på årsmøtet i 1926. Eivind Berggrav gikk av som formann, og Alf Frydenberg tok over. Også D. A. Seip gikk ut av styret da.

Den egentlige «Østlandsk reising»-tida var

dermed slutt, det språkkulturelle programmet kom mer i bakgrunnen siden organisasjonen nå hadde som viktigste oppgave å være koordinator for *alt* arbeidet i østlandslaga. Det skjedde også navneskifte i 1926, organisasjonen tok navnet Østlandsk Ungdomsfylking, et navn som høvde bedre med de nye oppgavene.

Østlandsk Ungdomsfylking 1926—1932

På det første styremøtet i Østlandsk Ungdomsfylking blei det enstemmig vedtatt å sette ned ei nemnd til å ta seg av det videre språkpoltiske arbeidet i organisasjonen. De sentrale lederne fra Østlandsk reisning blei oppnevnt til medlemmer i denne nemnda: Berggrav, Seip, Krogrud og Frydenberg. Denne nemnda kom likevel ikke til å utrette noe av betydning. Arbeidet til Østlandsk Ungdomsfylking gikk i det hele trått.

Etter ett år som formann reiste Frydenberg til utlandet, og Lars Larsen tok over. Han var samtidig redaktør av Østagleitt, og greidde ikke med stort mer enn avisarbeidet. I 1928 overtok derfor lærer Håvard Skirbekk formannsposten.

Fylkinga var da nedtynga i gjeld, og det nye styret fikk som fremste oppgave å lette gjeldsbyrden. Sommeren 1929 kunne Skirbekk melde at gjelda så godt som var ute av verden, og styret hadde også prøvd å få lagt et økonomisk grunnlag for organisasjonen med ei kaffistove i Oslo. Styret hadde hatt hus på handa og lovnad om kapital, men tiltaket mislyktes fordi det viste seg umulig å få til et lokallag i Oslo som kunne ta seg av det daglige arbeidet.

1929 gikk Østland ungdomslag ut av fylkinga. Lærer Kristian Øverland blei ny formann etter Skirbekk. Året etter kom organisasjonen opp i ei svært alvorlig økonomisk krise, og det var på tale å legge ned hele fylkinga. Det blei innleidd forhandlinger med Noregs Ungdomslag om sammenslåing, og styret rådde til ei slik løysing. Uten penger og uten avis var det ikke mulig å få til noen virksomhet, og det siste styremøtet i organisasjonen blei holdt i 1932. De to siste åra hadde Arne Næss vært formann.

Hvorfor gikk rørsla tilbake?

Den jamne tilbakegangen rørsla hadde fra år til år etter 1925, hadde flere årsaker. Mange av medlemmene skyldte på omorganiseringa i 1926, og ønska seg tilbake til Østlandsk reisning og det opprinnelige språk- og kulturprogrammet. Det er likevel ingen grunn til å tru at den vesentligste årsaka til nedgangen er å finne her.

Østlandsk reisning hadde fått føle motgang og ikke så reint få nederlag når det gjaldt de sakene rørsla arbeidde med, og dette forklarer nok en del av tilbakegangen. Men den viktigste årsaka finner vi i sjølve tida. Den var annerledes nå. På landsbygda var det økonomisk krise, tvangsauksjoner blei holdt på rekke og rad.

Dermed var også overskottet til kulturelt arbeid på bygdene borte, den harde kampen mot kreditorer og for de daglige behov tok all tid og alle krefter.

I den rikspolitiske kampen var også de økonomiske spørsmåla nesten enerådende nå. Så lenge de borgerlige partia var aleine i regjeringsposisjon, var de kulturpolitiske spørsmåla viktige i den politiske debatt. Her var de borgerlige partia uenige, mens de så nokså likt på den økonomiske politikken. Men mot slutten av 20-åra begynte Arbeiderpartiet å bli aktuelt som regjeringsparti, og partiet kunne dermed i stor grad bestemme innholdet i den politiske debatten. For Arbeiderpartiet stod de økonomiske problema fremst, og dermed blei de kulturelle spørsmåla skjøvet ut i stor grad. For en organisasjon som arbeidde med kulturelle spørsmål, betydde det at interessen for arbeidet allment blei mindre. Når også den gruppa i samfunnet som organisasjonen baserte seg på, var nedtrykt av krise, var det lite igjen til å holde arbeidet og interessen ved like.

Hva oppnådde „Østlandsk reisning“?

Av Ernst Håkon Jahr

På mange måter kan det se ut som Østlandsk reisning gikk fra det ene nederlaget til det andre og at rørsla nådde få eller ingen av de mål den hadde satt seg og som den arbeidde for.

Rørsla møtte motstand fra begge de tradisjonelle fløyene i målstriden, særlig fra riksmålsbevegelsen, men også fra målrørsla. I striden om de valgfrie formene i 1917-rettskrivinga og den stilling de skulle ha i skolen, var det særlig riksmålsbevegelsen som var motstander, i striden omkring Eidsvoll landsgymnas særlig målrørsla.¹⁾ Og i begge tilfelle var det ikke Østlandsk reisning som gikk seirende ut av stridene, iallfall var det få som i samtida oppfatta utviklinga som annet enn nederlag for Østlandsk reisning.

Det er imidlertid slett ikke riktig at de valgfrie riksmålsformene blei kasta ut av alle skolekretsene. I virkeligheten holdt de stand i godt over halvparten av de skolekretsene som først hadde innført dem, men det var viktig for oppfatninga av Østlandsk reisning i samtida at folk ikke var klar over at det forholdt seg slik. Da

Østlandsk reisning oppstod i ei krisetid for *byggdekulturen*. Den kulturen som industrialiseringa drog med seg, trua med å velte inn over bygdene og feie til side den gamle kulturforma som der levde fra gammelt av. Gjennom mer enn ti år forsvarte rørsla det den fant verdifullt i denne kulturen, og den prøvde å få fram ei sjølstendig østlandslinje i kulturpolitikken, ei linje lederne trudde *hele* landet med tida skulle slutte opp om. Men Østlandsk Ungdomsfylking gikk under da den *økonomiske* krise satte inn på bygdene. Uten økonomisk grunnlag var det umulig å drive arbeidet lenger.

striden om de valgfrie formene ebba ut, var nemlig tida ute også for Østlandsk reisning. Og Østlandsk Ungdomsfylking var ikke i samme grad som Østlandsk reisning aktiv når det gjaldt propaganda og arbeid for de valgfrie formene, den organisasjonen hadde andre saker å ta seg av først og fremst.

Arbeidet med abc på bygdemål²⁾ førte heller ikke fram, og initiativet til å få ungdomslaga engasjert i arbeidet med fornorsking av gards- og stedsnavn synes å ha gitt heller få konkrete resultater.

Likevel skulle vi i dag lett kunne peke på en del forhold som rørsla sjøl sikkert ville ha vurdert som positive resultater av arbeidet.

Påvirka 1917-rettskrivinga og bidrog til gjennomføringa av reforma

Ett resultat av arbeidet med Østlandsk reisning var at innstillinga fra rettskrivingskomiteen i 1917 antakelig blei mer radikal enn den ville blitt uten den debatt og agitasjon for østlandsmåla som Østlandsk reisning hadde satt i gang. Det er imidlertid lett å ta for kraftig i her. Vi kan av det materialet som foreligger i dag, ikke si noe absolutt sikkert om dette. Det hele må nødvendigvis bli mer eller mindre sikre antakelser.

Det at organisasjonen Østlandsk reisning var skipa og hadde begynt sin virksomhet, måtte imidlertid være ei viktig støtte for professor Seip og det radikale synet han forfekta i rettskrivingskomiteen. Av diverse opplysninger i avisene etterpå kom det fram at professor Falk hadde vist seg å være en god støttespiller for Seip, men det er klart at Seip stod langt sterkere med Østlandsk reisning i ryggen enn han ville ha gjort uten en slik organisasjon å støtte seg til. Han kunne også vise til resolusjonen fra Jessheimmøtet 8. oktober 1916³⁾, og i henhold til den hevde at når han var i komiteen, så var det nærmest som representant for Østlandsk reisning.

Nå kan en si at det som var radikalt med den rettskrivingsforma som blei resultatet av komiteens innstilling, var alle de «valgfrie» for-

andringene. De «obligatoriske» forandringene var egentlig lite radikale, de innebar for det meste bare ei mer konsekvent gjennomføring av de prinsipper for ortografi og fornorsking som blei slått fast allerede ved reforma i 1907.

Men de «valgfrie» forandringene var svært radikale, og den betydning Østlandsk reisning hadde for 1917-rettskrivinga var opplagt størst når det gjaldt *hvilke* slike forandringer som skulle tas med, og *mengden* av dem.

Så blei det da også Østlandsk reisning si oppgave å slåss for disse formene. Det arbeid Østlandsk reisning gjorde her, var svært viktig språkhistorisk sett. Den konsentrasjonen om «de valgfrie» som Østlandsk reisning forårsaka ved sitt arbeid for dem, drog nemlig oppmerksomheten vekk fra de «obligatoriske» endringene i 1917. Motstanderne til *hele* 1917-reforma var nødt til ensidig å kjempe mot «de valgfrie», derfor glei de nye «obligatoriske» formene lettere gjennom enn en ellers skulle kunne vente etter den storm som riksmålsfolket i 1918 og 1919 var i stand til å reise mot *hele* 1917-reforma.

Det har tidligere vært vanlig å betrakte 20-åra som ei rolig tid språkpolitisk sett. Det var likevel ikke tilfelle, iallfall ikke fram til 1925. Til da var striden om 1917-rettskrivinga egentlig ennå ikke ferdig utkjempa. Når denne perioden har *virka* så språkpolitisk rolig, skyldes det at omkring 1920 blei striden om 1917-reforma på en måte overført fra det rikspolitiske til det lokalpolitiske plan. Striden blei i begynnelsen av 20-åra utkjempa på grasrotnivå så å si. Det var rolig på Stortinget, men storm i kommune- og skolestyra. Riksmaalsforbundet hadde framleis, og langt ut i 20-åra, som uttalt mål å få avskaffa hele 1917-reforma, men arbeidet for de valgfrie formene, som Østlandsk reisning stod i spissen for, tvang riksmålsfolka til å velge mellom ett av to onder. I den situasjonen valgte Riksmaalsforbundet å prioritere kampen mot de valgfrie riksmålsformene. De blei ansett som den største truselen.

Så seint som i 1927 kom det imidlertid ut ei riksmålsbrosjyre som krevde at *hele* den «nye [!] rettskrivning» skulle avskaffes. Et slikt krav var på den tida håpløst uaktuelt, fra andre hold begynte det allerede å komme krav om ei *ny* reform, ei reform som skulle føre fornorskings- og samlingspolitikken videre.

Gav ungdomslaga på Østlandet ei egen målsak

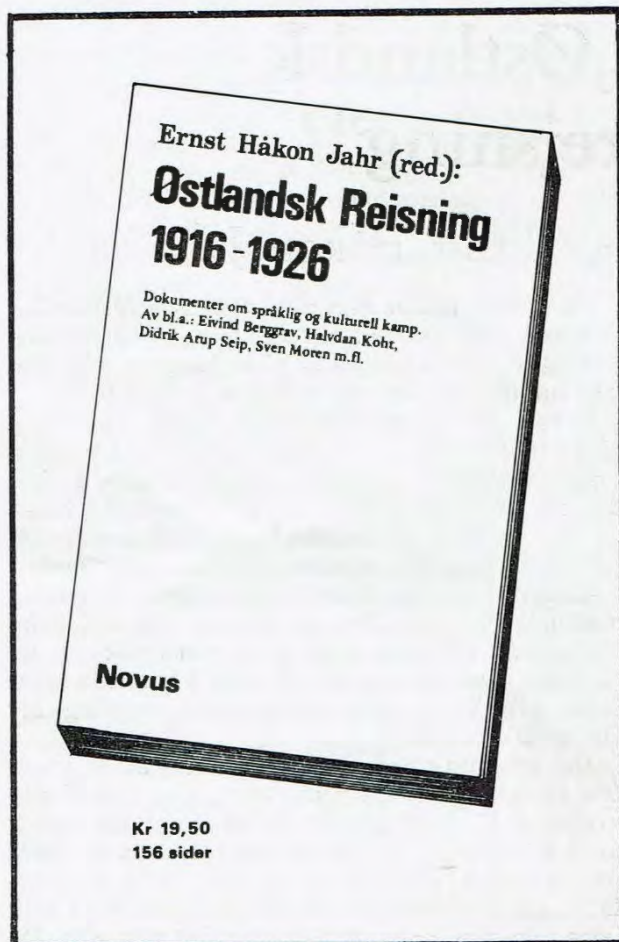
Østlandsk reisning hadde helt fra starten av gitt ungdomslaga på Østlandet ei egen målsak å arbeide for. Den «gamle» målsaka hadde ikke greidd å rive med seg folk i østlandslaga slik som andre steder i landet, tvert om — mange steder var stemninga klart fiendtlig mot målørsla. Agitasjonen fra riksmålssida som igjen

og igjen hadde hamra fast at landsmålet var et «vestlandsmål», hadde fått godt fotfeste også i de frilyndte ungdomslaga på Østlandet.

Likevel var det et sagn i mange av disse ungdomslaga at de ikke hadde ei målsak som de fullt og helt kunne gå inn for. Andre steder i landet var det å jobbe med målsak nesten den viktigste oppgava laga hadde.

Her var det Østlandsk reisning kom inn med tilbud til ungdomslaga om ei sjølstendig østlandsk målreising, helt skilt fra begge de to tradisjonelle sidene i språkstriden. Når Østlandsk reisning også hadde et samnorsk mål for hele landet som endelig siktemål med arbeidet, mente laga at denne nye målreisinga ikke behøvde å bli ei snever bygdereising som retta seg mot andre landsdeler. Reisinga kunne dermed sies å ha et klart nasjonalt siktepunkt i det at den hadde som mål ei språksamling av nasjonen og landet, og slik Østlandsk reisning og ungdomslaga så det, hadde Østlandet fått seg tildelt ei historisk oppgave i det å kjempe fram et samnorsk mål.

Sjøl uten dette nasjonale siktemålet ville nok arbeid med reising av østlandsmåla hatt god grobunn i mange av ungdomslaga på Østlandet. Men i og med at hele landet egentlig skulle bli

tilgodesett i dette arbeidet, var det lettere for laga å forsvare seg overfor dem som kritiserte og hevda at reisinga var ei reising mot Vestlandet og at den bare ville kunne resultere i ei fullstendig målkøyving i landet.

Hvor svakt sjølve landsmålet stod i mange av ungdomslaga, viste seg da Halvdan Koht blei formann i Norigs Maallag 1921. Styret i Østlandsk reisning — der Koht var nestformann — hadde si fulle hyre med å forklare at Østlandsk reisning på ingen måte var noe fordekt mållag som arbeide for «vestlandsmålet», slik riksmålspropagandaen stadig hevda.

Slik synet på landsmålet var utover Østlandet, må det være rett å si at Østlandsk reisning utløste ei østlandsk målreising som i styrke og bredde langt overgikk det målrørsla ville kunne ha makta på den tida. Østlandsk reisning viste dermed at det også i ungdomslaga på Østlandet var et ønske om målreising, men dette ønsket hadde tidligere ikke kommet til uttrykk fordi det blei holdt nede av et negativt syn på landsmålet.

Den målreising Østlandsk reisning på denne måten greidde å utløse, medvirka til å heve kunnskapene om og prestisjen til østlandsdialektene rundt om i ungdomslaga. Østlandsmåla kom i høgsetet mange steder. Vi skal se på noen eksempler som viser dette.

Stimulerte til skriftlig bruk av østlandsmåla

Da Varden fylkeslag i 1924 feira sitt 25 års jubileum, gav laget ut ei bok som helt ut var redigert på dialekt. Lærer Gunnar Mandt stod for redigeringa, og han begynte forordet slik:

«Her er 'Varden'-boka. Kjekne itte tur få de je førteller at minst hundre har vøri med aa laga a, før saa er de. Han som staa paa tittelblae [d.e. Gunnar Mandt] har berre samle, noe her, noe der, — faatt sendt til sæ noe fraa ein og noe fraa ein annen, grøvi fram noe eit stelle, plokke ut noe paa ein annen kant.» (*Varden-boka* (1925) s. 5.)

At stemninga kunne endre seg når det gjaldt bruk av dialekt i skrift etter at Østlandsk reisning var nedlagt, ser vi bl. a. av det tiårs-tillegget av «Varden-boka» som kom i 1935. På side 5 i forordet her leser vi: «I 25-årsskriftet var det brukt dialekt. Det har itte vi gjort heilt ut. Det vilde vera altfor mange vansker ved det.» De mange forskjellige former og ord i distriktet blei i 1935 gitt som grunn for denne forandringa.

Av andre eksempler på bruk av østlandsdialekt i den tida Østlandsk reisning var i virksomhet, kan nevnes et jubileumsskrift som Sand idrettslag i Ullensaker gav ut i 1923 da det var blitt 5 år gammelt. En av artiklene i boka, «Idrettslivet før idrettslaget» av Trygve Låke, var skrevet på ullsokningsmål. I artikkelen blei bru-

ken av dialekt grunnlagt slik: «Detta bler en liten beta av Ullensakers historie; og da er det rimelig å bruke ullsokningsmålet, enda lesinga da vil væra tyngre, fordi det er uvant å se bygdemål på trøkk. Men det får våge seg.»

Av forordet i jubileumsboka går det fram at Østlandsk reisning tydelig hadde vært inne i bildet. Alf Frydenberg blei nevnt som redaktør av Østagleitt og takka fordi han hadde lest korrektur på denne ene artikkelen. Han hadde også «gitt forf. mange værdifulle retledninger».

Som et tredje eksempel kan nevnes at Hadeland fylkesmuseum i 1922 gav ut en katalog på bygdemål med orientering om hvordan museet var kommet i gang og om hva det hadde av hus og gjenstander. En innsender i Østagleitt kommenterte bruken av dialekt i katalogen slik: «Det er itte minst dette som gjør at bygdefolk syns at alt i boka er så kjens og morosamt å lesa. Det er itte hår dag det kommer ei bok på Hadlandsmål.» En grunn til at bygdemål passa ekstra bra i en slik museums katalog, var ifølge innsenderen at «Morsmålet er au en dyr arv frå gammal tid, en arv vi skylder å verne om og hedre.»

Omtalen av denne katalogen fra Hadeland fylkesmuseum blei slått stort opp i Østagleitt med bilde av museet på første side i oktober 1922.

Det kan neppe være grunn til å tvile på at Østlandsk reisning var den viktigste årsaka til at stemninga og atmosfæren var så positiv når det gjaldt skriftlig bruk av østlandsdialektene. Østlandsk reisning ønska at dialektbruk blei sett på som en naturlig og viktig del av kulturarbeidet på Østlandet, og det ser ut til at bygdemåla blei brukt mer i skrift i den tida Østlandsk reisning virka enn både før og etter.

Forholdet mellom dialektbruk før, under og etter Østlandsk reisning kan vi få et lite bilde av ved å se på bruken av dialekt i det handskrevne lagsbladet «Urædd» til «Vestsiden ungdomslag» i Solør. 16 årganger av dette bladet er undersøkt av Geirr Wiggen. (Se *Ventil* nr. 2-1975.)

De 16 årgangene av «Urædd» som Wiggen har hatt tilgang til, fordeler seg på tre perioder: 1898—1900, nov. 1922—1929 og 1933—1937. Wiggen fant at bruken av dialekt (solørmål) var klart mer utprega i perioden nov. 1922—1929 enn i de andre periodene. I de åra da Østlandsk reisning var mest aktiv, var også dialektbruken spesielt stor. Mens det i 1898-organen var 9.1 % av fortellingene i bladet som var på dialekt, var prosenttallet for tidsrommet nov. 1922—1923 hele 61.9. I 1928 var tallet sunket ned til 5.3 %, mens det for perioden 1933—37 holdt seg rundt 13 %. Dette gjaldt altså fortellinger, men bildet var det samme når det gjaldt reine saksinnlegg. I 1923 var 41.7 % av saksinnlegga på dialekt, i 1921 hele 50 %. I 1928 var tallet

nede i 7.7 %, mens det i 1935 og 1936 ikke var saksinnlegg på dialekt i det hele tatt. I 1937 var imidlertid igjen 7.7 % av slike innlegg skrevet på bygdemål.

Når alle stykkene på dialekt blei rekna sammen, viste det seg at i perioden 1898—1900 var 0.9 % av alle stykkene i bladet skrevet på bygdemål. Perioden nov. 1922—1929 hadde i alt 21.6 % på dialekt, og her hadde de siste årgangene i perioden trukket prosentsetsen ned. I de åra Østlandsk reisning arbeidde, var tallet langt høyere. I perioden 1933—37 var 3 % av stykkene i «Urædd» på dialekt. Wiggen skriver òg at det var flere av innlegga i 20-åra «som eksplisitt røper en bevisst og stolt holdning til heimemålet».

Denne statistikken over dialektbruk i det handskrevne bladet til et av de små ungdomslaga i Varden fylkeslag skulle, sammen med de andre eksemplene jeg har gitt, gi grunn til å konkludere at Østlandsk reisning var med på å skape ei ny og positiv holdning til dialektbruk på Østlandet, ei holdning som slo ut i bevisst, skriftlig bruk av dialektene — enten det nå var i små handskrevne ungdomsblad, i en museums katalog eller i et festskrift.

Det er også tydelig at en del målfolk på Østlandet så på Østlandsk reisning først og fremst som ei dialektørsla. Forfatteren og målmannen Sven Moren var en av dem som vurderte Østlandsk reisning slik. Et lite stykke han skreiv i 1921, «Lokalet», fikk han trykt både i målbladet *Bonden* og i Østaglett. Men Moren nytta ikke samme målforma begge steder. Disse forskjellige målformene forteller oss mye om hvordan Sven Moren så på forholdet mellom målørsla og Østlandsk reisning.

I *Bonden* (29/9 1921) fulgte Moren landsmålsnormalen stort sett uten de valgfrie, østnorske formene (sjøl om han nytta a-mål istedenfor i-mål). I Østaglett (nr. 13, 1921) er språket derimot svært dialektfarga. I *Bonden* nytta han presensformene *ligg, kjem, treng, sviv, skin, gjeld, søv, sit, frys, tek, gry, brenn* — i Østaglett: *ligger, kommer, trenger, sviver, skinner, gjelder, sover, sitter, fryser, tar, grøsser, brenner*. I *Bonden* brukte han *ikkje*, i Østaglett *inte*, han brukte pronomenformene *dei, eg, ho* og *nokre* i *Bonden*, men *dem, je, hu* og *noen* i Østaglett. I Østaglett finner vi monoftonger i ord som hadde diftong i *Bonden*, f. eks. *en (ein), hørt (høyrte), høstnatta, (haustnatta), et (eit), ethårt (eitkvart), annsless (anleis), kjører (køyrer), hele (heile)*. Ellers finner vi i Østaglett former som *ensligheta, kjerka, veien, øier, nå, ti* (perf. pt. av *ta*), *helles, trea-hår, morrakvisten, bare, se, au*. I *Bonden* nytta han isteden *eins- emda, kyrkja, vegen, augo, no, teke, elles, tred- je-kvar, morqonkvisten, berre, sjå, og*.

At Sven Moren har ønska å gjengi dialektal uttale i denne utforminga han sendte til Østa-

glett, ser vi også av det at han nytta mer lydrett rettskriving i ord der sjølv språkforma egentlig var lik i de to utformingene, f. eks. *glee* i Østaglett mot *glede* i *Bonden*, *for'n* mot *for han*, *allti* mot *alltid* osv.

Det skulle gå klart fram av dette at Moren så på landsmålet som det landsgyldige skriftmålet, mens Østlandsk reisning stod for noe regionalt, for dialektreisning. Og det er like tydelig at Sven Moren støtta og sympatiserte med Østlandsk reisning i dette. Som gammel østlandsmålmann mente han at vegen til målreisning på Østlandet bare kunne gå gjennom ei reisning av østlandsdialektene, og derfor hadde Østlandsk reisning ei oppgave i den allmenne målreisninga. I dette synet lå det en liten mulighet for større forståelse og respekt mellom målørsla og Østlandsk reisning. Men i begge organisasjonene var de kreftene sterke som så på den andre med mistenksomme øyne. Derfor kom det ikke i stand noe aktivt samarbeid disse organisasjonene i mellom, og heller ikke noen anerkjennelse av hverandres oppgave og plass i målreisninga.

Skapte ei holdning til folkemål som holdt seg utover den tida rørsla var virksom

Striden for de valgfrie folkemålsformene i 1917-rettskrivinga var hos mange med på å skape den økte anseelse og respekt for dialektene og dialektbruk som vi behandla i forrige avsnitt. Og fra tida etter at Østlandsk reisning var blitt til Østlandsk Ungdomsfylking, og enda seinere, kan vi i forskjellige resolusjoner og vedtak øyne ei språkholdning som må sees på som et klart resultat av arbeidet til Østlandsk reisning.

På årsmøtet i Østlandsk Ungdomsfylking 1928 blei f. eks. denne resolusjonen vedtatt enstemmig:

«Østlandsk Ungdomsfylking (samorganisasjon av ungdomslag i Solør-Odal, Hedmark, Romerike, Ringerike og Vestfold) ber departementet sette ned ei nemnd til å revidere rettskrivningen i begge mål. — Skal vi nå fram til et samnorsk mål, må talemålet rundt om i bygd og by være grunnlaget. Landsmålet må få sterkare Østlandspreg, og riksmålet må ta op fullt ut det som er sams for de fleste målfører i landet både i formverk og uttrykksmåte. Det bør være minst mulig sideformer.»

(*Vardenboka* (1935) s. 30.)

Denne resolusjonen er — så vidt jeg veit — den første henstillinga til departementet om ei ny rettskrivningsreform etter 1917. Det er interessant å legge merke til at denne resolusjonen fra 1928 hevda akkurat det synet som 6 år seinere skulle gå inn i mandatet til den rettskrivningsnemnda som da blei oppnevnt: tilnærming mellom målformene på grunnlag av talemålet

i by og bygd (folkemålet), og avgrensning av de mange dobbeltformene.

Diskusjonen om ei eventuell ny rettskrivingsreform gikk særlig høyt i 1933. På årsmøtet i Varden fylkeslag det året blei det vedtatt en resolusjon som var nesten identisk med den Østlandsk Ungdomsfylking hadde vedtatt 1928. Den eneste forskjellen var at resolusjonen fra Varden også hadde med en kommentar til hvorfor det var gått tilbake med de valgfrie formene i 1917-rettskrivinga. Før siste punktum i resolusjonen fra 1928 var denne perioden satt inn: «Når de valgfrie østlandsformene i 1917 ikke førte fram på Østlandet, var det fordi de blev satt op som en rekke undtagelser fra normalen og således manglet indre sammenheng.» (Stemmenummer av *Østaglett* 1929, s. 11.)

Da rettskrivingsnemnda av 1934 hadde lagt fram tilrådinga si, slutta Romerike Ungdomsforbund — der Østlandsk reisning i si tid var blitt til — i et vedtak 5. april 1936 opp om «retningslinjen» i tilrådinga. Og det var helt i tråd med det Østlandsk reisning hadde stått for, at forbundet samtidig protesterte mot at en del østnorske former som «høst, øst, drøm, strøm og flere som vart godkjent i 1917» var foreslått strøket i nynorsk. «I begge mål må vi få lov til å skrive f. eks. kaster, hester, farlig, billig, kjærleg, fillet og flere slike ting som er mye brukt i norsk folkemål.» (*Romerikslaget i Oslo 40 år*. Oslo 1953, s. 206.)

Ennå i dag kan språkholdninger av og til dukke opp som blei skapt gjennom arbeidet for de valgfrie formene i 20-åra. I 1973, da det var avstemning om skolemålet i en liten skolekrets, Tuv, i Levanger kommune i Nord-Trøndelag, gav en av dem som gikk inn for nynorsk, denne beskrivelsen av sitt skolemål:

«Sjøl hadde eg ikkje nynorsk på skolen her på Tuv. Vi brukte noko som heitte riksmål med valfrie former. Men læraren vår var usedvanlig dugande og norskdomsinteressert, så no etterpå har eg oppdaga at det språket vi lærte å skriva, det var så nær nynorsk som det går an utan at det er nynorsk.» (Hompland og Skogholt: *Ein målstrid i Bygde-Norge*: Oslo 1974, s. 46.)

En slik karakteristikk av de valgfrie formene ville nok mange i Østlandsk reisning kunnet skrive under på.

Noter:

- ¹⁾ Om striden omkring de valgfrie formene og Eidsvoll landsgymnas fins ei kort utgreiing i innleiinga til E. H. Jahr (red.): *Østlandsk reisning 1916-1926*. Oslo 1974.
- ²⁾ Se artikkelen «Om ABC på bygdemål» av E. H. Jahr i *Ventil* nr. 2-1976.
- ³⁾ Se innleiinga til artikkelen «Målsyn og målideologi i Østlandsk reisning» i dette nummeret, s. 3.

Kom heimatt —!

Av Åsta Holt

*Vi veit ei bygd millom mange,
— ei fager bygd som er vår.
Og hit til det kjære Solør
so ofte tankane går.
Det ringjer i bland for øra
so mjuke, lokkande ord.
Dei kallar og kallar oss heimatt:
kom heim til di eiga jord —
den jord som far din dyrka,
og farfar dyrka før han,
for der er det du eig heime,
bunden med sterke band!
Vi reiste ut ifrå heimen,
verda der ute drog.
Nå sliter vi støvute gater og lengtar
mot jord og skog.*

Solør!

*Sjølve ordet er for oss som fylt av eventyr;
vi hører huldra lokkar inni skogen
og søkk av elgeklauber i gjørmut, svullsvidd myr.
Vi hører Blakken stampar føre plogen;
vi hører slåmaskina som syng på kløvereng,
og bekkesus og orreklunk og dur av fugleveng.*

Solør!

*Bjørk som svagar i liene
med sylv på kvart einaste blad,
åkrar i bakkesidene,
— elva som hastar avstad,
buskap som beitar i skogane
og bjøller og gientelokk,
blånande sjøar og svarte tjern
der villender symer i flokk!*

Solør!

*Klangen av øksa i furulegg,
angen av barskog og rogn og hegg,
tømmerfløyttar i vårstrid elv,
svagande toppar mot himmelkvelv.
Vi sliter støvute gater og lengtar mot heimejord,
tvers gjennom storbylarmen vi hører dei lokkande ord:
Kom heimatt!*

*I kvardagens strev vi stansar
og lyer og lengtar og trår,
dei same orda ringjer, ringjer i hugen vår:
Kom heimatt!*

*Glomma på veg mot havet
vi tykkjer vi hører ho syng:
Kom heimatt!*

*Vi stansar i kvardagskavet —
hør suset frå skogen:
Kom heimatt!*

*Så vitjar vi Solør ein gong i bland
og kjem med solungar saman.
Vi klemmer kvarandre hardt i hand,
og timane kverv i gaman.
Ja — la oss møtes så ofte som råd, —
la skyldfolk gi skyldfolk handa;
millom solung i byen og solung på land
la knytes dei finaste banda!*

(Frå «Østaglett», stemmenummer 1929)

Kan det nytte for Østlandet?

Tale ved språkmøtet i Feiring 23. juli 1922

I eventyret om herremannsbrura har folkelig rettsans og livserfaring gitt et kvasst og morosamt svar på spørsmålet om det kan nytte for det som har åndelig rett å tenke på å vinne seier når det får stormaktene imot sig. Dissa stormaktene har tre representanter i eventyret. Det er finheta, fulheta og pengemakta. Og dissa samma tre finner en ofte ellers au i forbund der Askeladdens hjerterett skal tynes. Men, visst kan det nytte, sier eventyret. Den som ler sist, ler best. Og det vart itte herremannen, men husmannsdottera som fikk låtten på si sie til sist.

Av Eivind Berggrav

I språkvegen har Østlandet lenge vørti akte som husmannsdottera i Norge. Og for det om en er husmannsdotter, er det sjølsagt itte sagt at en har rett og får rett til slutt. Men har en rett, så er det gammal tru i norsk folkeliv at da nytter det itte i lengda hverken for finhet eller fulhet eller pengemakt å vilja stenge en ute.

At Østlandsmålet skal være simpelt, er gammal tradisjon. Derfor er det forlokkendes når noen kommer og sier at det er i storgarden i riksmålshuset at østlendingen hører hime. Det er gromt! Men skal en tala om finheta som en fiende, så får en si som sant er, at finheta fyst blir livsfarlig når hu får tak inne i brøstet på en sjøl. Om andre slenger ut detta at østlandsmålet er simpelt, så er det for itte no å regne mot det at østlendingen sjøl synes det itte er fint. Dei kara som tenker slik er mange gonger verre fiender av Østlandet enn alle vestlendinger tilsammen. Ofte er det folk som har vøri i byen ei ti som kommer him og blir bymisjonærer på landsbygda. Bonde er bonde verst, sier ordtaket. Eller som det har fått form i ei gammal dansk samling ordspråk: «Bonden har værst af sin egen søn når han bliver hofklædt». Når vi holder opgjør med dem som står Østlandet imot, får vi itte glømme at farligste fienden kanskje står bak ryggen vår eien.

Da er det itte nær så slemt om landsmålet legger sig i bestemors seng, og for å få slukt Rødhette, gjør sig fin i målet og sier: «Vakre, vene heilnorske austlandsmål, du veit ikkje kor mykje eg held av deg!» Men detta skriker dei mye meir op om på Østlandet enn om den innhole tankegangen som vil gjøre fin ved å gjøre feig.

Det er et godt vitnemål for den norske språkkampen at en itte med sannhet kan si at det er pengemakta som har gitt preget til den. Men likefullt må en ha klart for sig at pengemakta står på den ene sia og gir ryggstø til kampen der. Av den sorten kapital har landsmålet omtrent bare det som fattige idealister har skrapa i hop. Vi på østlandssia har mest gjeld! Men landsmålet har en god pengepong i bakhanda, og det er statskassa. Og her er det et spørsmål om det på alle punkter kan være rett at det gamle

Eivind Berggrav.
(Etter fotografi i «Østglett» nr. 8–1924 i høve 40-årsdagen hans.)

landsmålet tar alt i hop til sig. Se til eksempel i ei sak som er brennendes akkurat nå, trykking av lærebøker til gymnas og middelskoler. Til detta har tinget i årevis gitt pengehjelp til å få ut høvelige bøker på gammal landsmålsnormal. Men nå som fleire gymnas, itte bare det på Eidsvoll, tar dei valfrie formene i bruk, så det kan hende at Voss blir det eneste som står tilbars med den normalen, da er det sannelig inga mening i at disse formene itte får en brorpart av dei lærebøkene som staten koster ut. Såpass får vi få del i pengemakta vi au.

Ellers er penga verst, her som allti, når en itte akkurat ser sjølve skillingen. Denna vesle karen låner somtier en kjole som er brodert med «praktiske hensyn» og «gode utsikter». Og da får vi her på Østlandet høre ei røst som sier: Hå skal gutten gjøra når han kommer til byen og skal gå på kontor eller i butikk; da er'n pent nødt for å bruke bymålet! — Til detta kan en bare si at den som vil krype, han kan ingen hindre i å få gjøra det. Men så har'n sjøl selt første-fødselsretten sin og har ingen ting med å skrike op imot andre som kommer på marke'n og enten vil kjøpe'n eller tvinge'n. Har folkeskolen på landet til opgave å gjøra onga skikka til å ta sig ut i byen, så må en sjølsagt eksersere dem i fineste bymål så lenge og væl at dei hverken i sinne eller i søvne skal kunja komma ut for den ulykka å sleppe fra sig et simpelt ord. Her er pengemakta i et sterkt forbund med finheta, og det spers om itte lurheta er treumann i kompaniet?

Fulheta er allti imot den som våger no. Fulheta vil aldri ha åpent slag. Derfor finner vi fylka under denna fana både folk fra dei store gamle kampfylkingene i målstria og folk ifra Østlandet. Det er slutt med den tia da noen tar åpent parti imot Østlandet. Dei gjør heller som herremannen i eventyre: dei frir til oss op i fjeset, men frister å lure oss bak ryggen vår. Begge parter vil «ta hensyn til Østlandet», men sjølve vil dei avgjøre hår skåpet skal stå. «Visst skal det bli rom for de gode østlandsformene, sier riksmålsfiskera, de må bare vente til vi synes de er fine nok til å få komme inn». Og på den andre sia er det reint blitt slutt med snakket om at østlandsmålet bare er «utskjemt dansk». Nå heter det at det er riktig bra norsk mål på Østlandet, så en må vente at folket der med tia vil «koma heim til landsmålet». —

I lag med dissa kara står en hel del østlendinger, som aldri våger å si ja, men frester å vera kjekke ved å si et krampaktig nei. Dei mener å være østlendinger, når dei seier nei til den ene, men itte sier ja til

den andre og heller itte ja til sig sjølve. Men slike folk er så lure at dei lurer sig sjølve værst. Det kommer aldri til å bli spørt etter dem når livet gjør neste framsteget. Dei er førhandsdømt til å bli slepetømmer slike folk. «De protesterer for all verden, men følger villig med på ferden». Dei svikter Østlandet for å kjempe mot Vestlandet! Finn det lure i detta den som kan.

Vist er den sammenbitne landsmålspolitikken farlig for Østlandet. Det ser en når Østlandet gong etter gong blir overlista enda det aldri er overvønni. Men vi gjør oss bare veike overfor landsmålet når vi lar oss skremme av det som av et spøkelse. På mange steder, til og med i så velvitende forsamlinger som herredstyra, blir folk aldeles hugærne bare en nemner detta ordet «landsmål». Dei likner mest kvinnfolka når det er kommi ei mus på kjøkkenbenken. Men slike folk er itte sterke i kamp. Når Østlandet står så veik idag, så er det mye takk væra den vannkunna og det uvettet vi har vist imot landsmålet. En blir itte veik av å ha respekt for den en strir med. En kan ha respekt for landsmålet slik det er gått fram av norske bygderøtter og børi fram av hjertelag for landsfolket og for Norge, og like fullt stå «vakt i gevær» overfor den tvangs- eller misjonspolitikken som vil avgrense Norge til dei strøka der Åsenormalen har rot. Fysst når vi erkjenner det gode i landsmålet, kan vi med indre makt og rett stå imot det vonde som landsmåls- politikkerer vil skifte med det.

Det er livet vi må si ja til. Sier vi ja til livet i østlandsmålet, så kan ingen stenge det ute i lengda. Vi må itte bare verje det målet som Østlandet har gitt oss, vi må reise det. Nettop til detta trengte vi folk og skoler som kunde både rense og reise talemålet. Slik kan bare gå for sig med hjertelag. Ingen blir god gartner av bare «lovlydighet» eller «loyalitet». Det er brennhug og natur ihopes som driver fram ny kultur, aldri natur og «loyalitet». Det som livet trenger for å vekse, og det som østlandsmålet trenger, er hjertelag. Den som har det, han vil væra den rette til å bruke gartnerkniven au.

Ukuelig har livet i østlandsmålet holdt sig i rota gjennom hundreåra. Nå er tia da arvegullet skal komma heile Norge til gode. Stri og skuffelser kan bare lutre detta gullet.

Det er inga årsak til å spørja: nytter det for Østlandet? Det er mye mer grunn til å spørja: nytter det for andre å vilja holde østlandsmålet utafør? Der livet er, er retten, sa dei i Sønderjylland den tia det stridde som hardest for hjertelivet og morsmålet sitt mot veldig overmakt. Var det itte liv i målet her øst, så var det uta både rett og håp i verda. Hå mener De, østlendinger, er det liv i målet Dårt eller er det itte? Je tenker det er så pass mye liv i det at skulde dei få viljen sin dei som helst vilde trekke nervene ut av det eller amputere bort denne delen av norsken, så vilde heile landet ha mista sin fulle og frie språkførlighet, og Østlandet ha vørti Norges språklige trebein. Men det kan aldri skje om itte Østlandet vil gjøra sjølmord. Så lenge det har livet, har det retten.

Og har vi itte vønni fram mye på dei siste åra bare? Det er mest som et eventyr å se det! Vi må reise nye krav. Men vi skal itte bare se med kikkert etter fienden vestafør Langfjella. Vi skal ta brillene av nesa, og få øie på dei fiendene som er oss nærere enn vi somtir veit.

Og ut av krigen skal komma et samla Norge. Det er bare drøm ennå, men han skar itte dådstrangen, denna drømmen. Ut av mannjemninga — detta ordet er rettere å bruke enn ordet borgerkrig —, skal vi engong gå, slik som fedrelandssangen synger det om ei anna brorstri:

Fienden sitt våpen kastet
op visiret fôr;
vi med undren mot ham hastet
ti det var vår bror.

Med denna drømmen i hjertet vil vi føre kampen idag for vårt eie, for østlandslivet og østlandsmålet.

Frå «Østglett» nr. 9 - 1922

Samnorsk?

Ordskitte i „Østglett” i 1925

Eg liker tanken um å reise austlendingan til å vera med og bygge vårt norske mål.

Men eg liker ikke det Austlandet skal ta noko parti imot landsmålet, imot riksmålet; som det no er næmst til å vera det «Østlandsk reisning» som De har fått i lag.

De seter upp i Østglett eit slags austlands-normalmål, med verre sprengingsformer enn dei som stengde Aasen- og Hægstad-normalan for so mange austlendinger. Nokre døme: «itte» feller igenom millom «ikke» og «ikkje». Trur De den forma får noko anna å segja i målsoga vår enn nett til å sprengje? De setter upp «je» millom «eg» og «jeg». Kenner De då ikke til koss ordet blir uttala i landet? Over Austlandet er «jeg» den forma som passar best åt dei fleste! Østglett skriver «vøri» og «fønni» mye attåt. Trur De det kan fremja noka samling i landet? «Landsmålet er like gali!» kann De segja. Ja men det skal ikke mye til for å forlike dykk hell. Skriv «vøri» og «funni» som De ger sume tider, so har De den samnorske, fullnorske forma, som ættar frå gamal-norønt mål, og helder på den gamle likskapen med frendemåla i vest. Og utor «vøri» og «funni» kann kvar nordmann

lesa sitt talemål, men ikke utor «vøre» hell «vøri», «funne» hell «fønni»! — De er i tvil um anten De skal skrive «hestane» eller «hesta» i fleirtal. Her au er det samaleis med Dykk: De ser ikke på dalan og Trøndelag. Skriv «hestan», so får kvar sitt.

Det er myke meir å segja um denne saka. Eg kann vera so lite glad eg vill, og segja so myke eg vill, sume ting som Aasen gjorde kann full ikke rettas att. Han klagar over «Tabet av ϕ ». Men han skreiv no vanleg hard d, der nokre tå bygdemåla våre enno uttalar stungin d, — so vi no får høyre austlendingar lesar «ti-da», og får sjå De skriver «tia» — bae deilan er fæle å råke på. Men sjå på Landstad, der han er på det likaste!

No får det vera slutt. Det er lite rimeleg «Østlandsk reisning» finner på eit skikkeleg namn åt seg eller seter upp ein rimeleg skriftnormal, for det um ein ung-gut seter seg til å vera misnøgd med det.

Men like fullt vil eg då segja det.

Amund B. Larsen yngre.

Vi trur itte hr. Larsen er fullt klar over hå som er formålet med Østlandsk reisning eller hå opgaver Østglett har. Og det er han itte aleine om.

Somme kritiserer Østlandsk reisning for at vi tar parti for riksmålet mot landsmål. Andre harmer seg likså mye over at vi tar parti for landsmålet mot riksmål. Det kan da være rimelig at noen også får det inntrykket som innsenderen at vi tar parti både mot landsmål og riksmål. Hr. Larsen liker det itte. Vi kunde helles ha tenkt at han itte hadde hatt så særlig mye imot om Ø. r. tok parti — til eks. imot riksmålet?

Alf Frydenberg.

(Etter fotografi i «Østglett» nr. 5-1925.)

Østlandsk reisning tar itte parti på den måten som så mange ser ut til å mene. Vårt parti er: for østlandsmålet. Målet her har vørt forsømt og oversett alt for mye. Vi vil reise dei og vi trur østlandsmålet har ei stor gjerning å gjøra både i landsmål og riksmål. Det kan hjelpe mye til å få ei utvikling i begge måla som kan føre fram til et sams norsk kulturmaal.

Ø. r. mener det får bli østlendingen sjøl som reiser målet sitt, og det fyste blir da at vi bruker det med fullt mot i det vi talar. Det har itte vøri fritt anna folk har knota lite grand her østpå med. Det må vi se til å bli ferdige med. I programmet for Ø. r. heter det: «Vi må reise tanken om at morsmålet her øst er fullgod norsk tale så ingen trenger knote, enten det nå er «riksmål» eller «landsmål». Østlendingen skal kjenne det som ei ære og ei glede å eie og bruke målet sitt, heime og i by'n like godt». Dette er helles mye meir enn bare ei språksak.

Det neste blir at vi bruker morsmålet når vi skriver òg, så langt det er rå. På den måten får vi østlandsmålet fram i dagen og syner hå vi har. Å hjelpe til med det, er nettop ei opgave for Østglett. Derimot har vi slett itte tatt på oss å sette op en samnorsk språknorm som kan passe for hele landet. Det er Østlandet vi vender oss til. Og det som vi gjerne vilde, var å gi prøver på østlandsk folkemål og væra med å dyrke det til skriftlig bruk.

Ei sak for seg er det at itte alt østlandsmål er likt i alle ting. Østglett lyt freste med en slags «østlandsnorm». Det er vanskelig og vi påstår på ingen måte at vi har funni det rette over alt. Vi trur det er nyttig og vi setter stor pris på om folk sier frå om former døm itte liker. Men når innsenderen hevder at «jeg» er den forma som passer best for dei fleste på Østlandet, så er han trulig på villspor. Det er ingen tvil om at «je» er mye meir utbreidd. Se den utgreiinga professor Seip har gitt i Østglett nr. 11 for 1922.

Når målføra på Østlandet har ulike former så tar vi helst den forma som samsvarar best med folkemålet helles i landet — den mest samnorske forma altså. Derfor skriver vi «funni» og itte «finni» eller «fønni». Men hovedsaka for Ø. r. nå er at østlendingen får interesse for sitt mål og vil reise og hevde det. Dermed blir det skapt et av dei viktigste vilkåra for at et samnorsk mål kan vekse fram på naturlig vis. Vi prøver itte på å sette op samnorsken med det samme. Det er lita meining i å gå i gang med sjølve huset før en har fått i stand grunnmuren.

Alf Frydenberg

(Frå «Østglett» nr. 1/2 — 1925)

Vær med å reise folkemåla!

Meld deg inn i Landslaget for Språklig Samling!

REGNSKAP FOR 1975:

Inntekter:	
Medlemspenger	kr. 7.915,—
Gaver	« 2.888,90
Bladpenger	« 890,—
Renter	« 346,—
Ymse	« 8,—
	<hr/>
	kr. 12.047,90
Balanse fra forrige år	kr. 554,—
Tilskudd til småskrift	« 8.000,—
	<hr/>
	kr. 20.601,90
Utgifter:	
Bladet: Trykking kr. 8.270,—	
Porto.... « 1.431,25	
Frakt.... « 68,40	kr. 9.769,65
	<hr/>
Porto	« 1.079,30
Materiell	« 560,60
Honorarer, småskrift	« 3.000,—
Lokaleleige landsmøtet	« 250,—
Annonser —«—	« 334,67
Ymse	« 40,—
	<hr/>
	kr. 15.034,22
Overført balanse	« 5.567,68
	<hr/>
	kr. 20.601,90

Balanse pr. 31.12.1975:	
Postgirokonto	170,68
Postsparebank	5397,—
	<hr/>
	5567,68

Av dette er 5000 kroner avsatt til småskriftet.

GAVER

Kassereren takker for gaver fra:
 T. Moen 50,—, K. Hasejordet 30,—, H. Bergan 30,—,
 G. Stensvand 10,—, B. og G. Wiggen 60,—, I. og E. H. Jahr 60,—, B. Hansen 10,—, E. Myklebust 100,—, E. Lundeby 25,—.

BETALING FOR 1976

Det er ennå noen som ikke har betalt, og nå trenger vi penger! Postgirokontoen er 16 378.

INNLEGG I DEBATTEN OM NYTT PRINSIPP-PROGRAM I LSS:

Til dei som arbeider med framlegg til program for LLS

I nr. 2—1976 er eit framlegg for LSS. Det er vanskeleg arbeid, særleg å få fram dei rette «dimensjonene». Det er mykje godt i framlegget. Men eg har nokre merknader: Det er påverknaden frå dansk og konservativt bokmål som har vore, er og blir øydeleggjande for norsk mål. Påverknaden frå engelsk-amerikansk har vore og er nokså ufarleg. — Å seie at målstriden «først og fremst» er ein sosial strid, er også å gå for langt utom.

Tenk etter om de kan innarbeide dette:

2. Målstriden idag kjem for ein stor del av sosial strid. (Osv.)

Nr. 7 kunne gjerne gå ut. Eller så: Vi bør også vere på vakt mot anglo-amerikansk påverknad.

Eg synes at LSS gjerne kan gå vidare og kome med at vi snarast bør klare oss med ei ordliste, dersom vi fekk eit fritt og rikeleg utval av ord. — Dette ville vere eit svært framsteg. Og det er berre «utflukter» at det er vanskeleg for skoleungdom o.a. med stor valfridom.

Olan K. Nomeland
4690 Valle

LANDSMØTE

Landslaget for Språklig Samling holder landsmøte søndag 10. oktober kl. 10.00. Landsmøtet finner sted ved Universitetet på Blindern i Oslo, Eilert Sundts hus (Samfunnsvitenskapelig fakultet), 6. etasje.

Følgende sakliste er satt opp for møtet:

1. Årsmelding.
2. Endringer i lovene/prinsippprogram.
3. Valg.
4. Arbeidsoppgaver og -former kommende år.
5. Situasjonen etter møtet i Norsk språkråd 9.10.

Landsmøtet tar altså opp særst viktige organisasjonssaker denne gangen. Det er om å gjøre at så mange medlemmer som mulig møter fram.

Medlemmene får innkalling før møtet.

Vel møtt!

Sentralstyret

Om språkteknokrati og samnorsk

Omgrepet «språkteknokrati» har fått ei sentral stilling i ordskiftet om LSS, og det kan derfor vere nyttig å sjå litt nærare på kva det eigenleg er for noe. Reint allment tyder *teknokrati* som kjent *eksperivælde*, eit system der spesialutdanna eksperter tar avgjerder (eller legg fast premissane for avgjerder) for folk flest. Avgjerdene blir tatt på grunnlag av prinsipp som blir oppfatta som «rasjonelle» og «upolitiske». Ein teknokrat er som oftast ikkje klar over (eller vil ikkje vere klar over) at arbeidet hans er ledd i ein politisk og sosial maktkamp mellom grupper med motsette interesser. Mangelen på eit slikt politisk medvett er nettopp eit vilkår for at han kan fungere som ein god teknokrat.

Det fremste kjenneteiknet på ei teknokratisk haldning i språksaka er at problemet blir redusert til å vere eit spørsmål om meir eller mindre praktiske eller rasjonelle løysingar. Ein konstaterer at det er «svært «upraktisk», «urasjonelt», eller «dyrt» å ha to offisielle skriftspråk i landet. Dei fleste som tenker slik, vil nok dra den konklusjonen at vi bør avskaffe den brysame nynorsken og greie oss med det konservative bokmålet (med eller uten riksmålsformer). Ein del av desse finn vi i Riksmålsforbundet, men i propagandaen derfrå blir dette straumdraget likevel nøytralisert av ei meir «kulturstisk» line, der ein strir for riksmålet som berar av den borgarlege elitekulturen. Dei fleste teknokratane av denne typen står ikkje i noen språkstridsorganisasjon i det heile, men det er likevel deira line som står sterkast i samfunnet vårt i dag. I statstenesta, i det private næringslivet, i massemedia, stutt sagt overalt unnatt noen få «nynorskinfiserte» sektorar nyttar dei det konservative bokmålet fordi det er «praktisk», «gangbart» osv.

Ein annan teknokratisk måte å løyse språkproblemet på finn vi att i den tradisjonen vi sjølv står i. Den går ut på å smelte saman skriftmåla bokmål og nynorsk ved rettskrivingsreformer der ein systematisk favoriserer samformer og gradvis fjernar særformene i kvar målform. Også her blir hovudsaka å «løyse» eit praktisk problem på ein rasjonell måte innanfor visse fastlagte samfunnsmessige rammer. Det blir eit spørsmål om å få eitt skriftmål på ein slik måte at færrest mogleg blir misnøgd med resultatet. Korleis dette skriftmålet skal fungere, og kva slags samfunn det skal fungere i, blir mindre viktig.

Etter mitt syn har det heile tida vore to klart åtskilte komponentar i samnorsktanken. Den eine er tradisjonen frå Moltke Moe, der «blodblandinga» er det vesentlege, og det berre er spørsmål om å la to likeverdige språk- og kulturtradisjonar flyte i hop slik at vi kan bli ein heil nasjon. Den andre tradisjonen, som Halvdan Koht var fremste eksponenten for, var meir av ei språkleg klassekampline: Koht ville samle arbeidarmålet i byane og bygdemåla i rettskrivinga for å sette dei opp mot overklassemålet. «Folke-måls grunn» var for han viktigare enn «samnorsk».

Desse to komponentane har for det meste ikkje lege i strid med kvarandre, fordi motsetnaden til ein sams ytre fiende – riksmålsrørsla – dominerte heile språkstriden. Men den allmenne politiske situasjonen etter krigen gjorde at Kohts line kom i bakgrunnen, og ei avpolitisert line kom

SPRÅKLIG SAMLING

i framgrunnen. Ernst Håkon Jahr har greidd ut om dette i Kontrast nr. 1 - 1976, side 26-28. Han syner korleis DNA's line skifta frå aktiv folkemålsreising i Kohts tid til passiv registrering av «utviklingen i talemål og skriftmål» som grunnlag for normeringa i 1961.

LSS har sameina Moes og Kohts samnorskline i seg, ofte i same person. Sjølv såg eg t.d. lenge på dei to linene som to sider av same sak. Men skiljet er komme tydelegare fram dei siste åra. T.d. har ordskiftet mellom Finn-Erik Vinje og ein del andre om talemålsnormering (prenta i Geirr Wiggen: Ny målstrid) vore svært viktig her. Vinje stod for det synet at ei nøytral overnorm var tenleg ut frå effektivitetsomsyn. Kritikarane hans la meir vekt på den politiske funksjonen ei slik norm uunngåeleg ville få i eit språkleg klassesdelt samfunn. Debatten galdt talemålet, men utvidar vi han til å gjelde skriftmålsnormeringa kjem vi med ein gong midt oppi det ordskiftet om LSS som vi no held på med.

Motsetnaden mellom dei to samnorsklinene kom også klart fram i intervjuet med Eyvind Fjeld Halvorsen og leiarcommentaren til Geirr Wiggen i førre nummeret av Språklig Samling (2-1976). Fjeld Halvorsen er rettnok ikkje samnorskmann i den ortodokse tydinga av ordet, men han kan likevel tenke seg å «løyse» språkstriden på den «samnorske» måten at ein smeltar saman normene ut frå styrketilhøvet mellom partane. Wiggen står klart på den andre lina når han skriv at: «Ett språk er slett ikke nok og ikke viktigst». Det er viktigare at dei språklege prestisjenormene i samfunnet blir endra slik at folkemålet får status som det «rette» målet, og at dette får følgjer for skriftspråknormeringa.

Eg kjenner meg altså ikkje særleg råka av den kritikken Magne Aksnes rettar mot meg i same nummeret i bladet - han reagerer mot at eg nytta uttrykket «språkteknokrati» om LSS. Eg vonar no å ha fått det klart fram at eg ikkje ser på det å lage rettskrivingsnormalar i seg sjølv som teknokratiske, slik Aksnes ser ut til å tru. Eg vil heller ikkje seie at vi som sette opp samlenormalen var teknokratar i den eigenlege tydinga av ordet - vi var jo i høgste grad amatørar på området. Derimot har eg prøvd å gjere klart at det var sterke teknokratiske drag i den argumentasjonen vi brukte ('la oss få eitt skriftmål for å gjere slutt på den unødvendige målløyinga!'). Og i dagens situasjon meiner eg det er klart teknokratiske å sette opp tilnærming gjennom rettskrivingsendringar som hovudmålet, mens folkemålsreisinga berre blir eit middel til å stø opp om dette målet på.

Eg er derfor heilt usamd med Aksnes når han seier at samlenormalen viser kva vi står for langt betre enn eit fylldigare prinsipp-program ville ha gjort. Ein rettskrivingsnormal er i seg sjølv ei reint teknisk sak, og kan aldri vere meir enn eit middel for å nå eit mål som må formulerast politisk. Og det er det siste vi gjer i prinsipp-programmet. I grunn og botn er det sjølvsagt berre den praktiske innsatsen til laget som verkeleg kan syne kva vi står for, og her bør vi kunne vente meir i framtida enn det vi har prestert i fortida.

Eit par ord om tilhøvet til Noregs Mållag, og la meg da med ein gong gjere merksam på at eg skriv før landsmøtet i Rauland. Sjansane for «samnorskpolitikk» i NM ser ut til å vere svært små, uansett korleis det går i Rauland, og etter mitt syn er det heller ikkje rett å kreve det. NM er først og fremst ein kamporganisasjon for det nynorske skriftmålet, som enno er den viktigaste krafta i reisinga av det norske folkemålet. Dette skriftmålet samlar folk med vidt forskjellige syn på framtidsmålet i landet, og må gjere det for å kunne bli så slagkraftig som råd. Det vil derfor ikkje vere rett å prøve å presse gjennom eit målprogram for NM som ein stor del av medlemsflokkjen vil vere usamd i.

Som kjent er det nettopp det ei fløy i laget har freista på, med «einaste riksmål i landet»-parolen (i ulike utformingar). Det alternative programframlegget, å «arbeide fram mot eitt norsk skriftmål som byggjer på målføra i bygd og by» og «legge det nynorske skriftmålet til grunn for dette arbeidet» burde kunne verke samlande. Det er ikkje noe samnorskprogram i den teknokratiske tydinga av ordet, altså at ein lagar eit rettskrivingsteknisk kompromiss mellom nynorsk og bokmål (sjølv om høgnorskpropagandaen langt på

veg har lykkast med å påstå nettopp det). Eit slikt program ville ikkje ha den ringaste sjanse til å nå fram i laget. Derimot kan ein godt kalle det samnorskpolitikk i vår tyding av ordet, ei romsleg norm bygd på det folkelege talemålet i landet. Uklarleiken i samnorskkomgrepet har i røynda tent høgnorskfolka sine interesser godt, og det er ein av grunnane til at det er så viktig å rydde opp i omgrepa. Vi må halde fram med å bygge opp ein allianse med dei målfolka som står for dei same interessene som oss, men det går ikkje an akkurat no å seie kva former det best kan skje i.

Aksnes skriv ein del om målføre kontra blandingstalemål, knot, og fridom i ordval. Eg trur vi er nokså usamde her, men viser til ein artikkel i Språklig Samling nr. 4 - 1974, (med tittelen «Knot»), der eg har lagt fram synet mitt på desse spørsmåla. Eg skal berre heilt stutt kommentere det Aksnes skriv for så vidt som det gjeld prinsipp-programmet. For det første kan eg ikkje skjønne at det gjer noen forskjell om vi seier at vi vil bygge skriftnorma på «målføra», «folkemålet» eller det «folkelege talemålet». («Talemålet» rett og slett kan eg ikkje godta, for vi bygger ikkje på alt talemål.) Aksnes meiner det diskriminerer blandingssmåla. Men desse måla er jo nettopp blandingar av målføre, slik at alle element i «blandingssmåla» også finst att i «reine målføre». (Dessutan finst det ikkje «reine målføre».)

For det andre er vi vel heller ikkje for full fridom i ordval. Reine byråkratord og overflødige anglisismar vil vi ikkje ha. Vi vil også ha fridom til å vurdere om einskildgoser er tenlege i målet eller ikkje - på eit funksjonelt eller politisk (men ikkje språkhistorisk) grunnlag. I begge desse tilfella tykkjer eg formuleringane i Jahrs og mitt framlegg er tenlege slik dei står. Derimot kan eg vere samd med Aksnes i at det ikkje er naudsynt å nemne Riksmålsforbundet i programmet vårt. Om Jahr kan gå med på det, vil eg gjerne forandre siste setninga i punkt 2 til: «LSS vil kjempe mot denne norma (dvs. det konservative bokmålet) og alle freistnader på å konservere henne.» For det vil vi jo.

Lars S. Vikør

I forbiarten om språk og klasse

Jack Fjeldstad er mellom dei vel kjende skodespelarane her i landet. I eit intervju som *Ny Tid* har hatt med han, kom han med ein replikk om dialekta som klassemerke, som vi gjerne vil bringe vidare.

Jack Fjeldstad har ikkje alltid vore ved teatret. Han er oppvaksen i arbeidarmiljø på Lilleaker utanfor Oslo, gjekk i mekanikarlære og arbeidde i 5 år ved Skabo Jernvarefabrikk og ved Aker Mek. Verksted før han tok steget inn på scena.

I eit intervju *Ny Tid* hadde med han i nr. 24/76 blei han spurt korleis han kjende klasseskilnadene da han første gong kom i kontakt med teatermiljøet. «Dei sosiale forskjellar var store», svarta Fjeldstad. «Eg snakka breidt Lilleakermål og kjende meg heller bortkommen i miljøet».

FRIDA
ANDREASSEN ETTF.

SKEI - SURNADAL

★
Kolonial - Kortevarer - Manufaktur

BØKER

Innkomne bøker:

- Læsebok fær Jodleby & Mismær-greinda. Dikt og prosa fra Solør/Odal. Kulturforlaget BRAK, Kongsvinger 1975.
- Kvekuo nr. 1—1975. Kulturmagasinet for Solør/Odal. Kulturforlaget BRAK, Kongsvinger 1975.
- Frank Eriksen: *Dein rare*. Verssamling på Solormål. Kulturforlaget BRAK, Kongsvinger 1975.
- Jørn Sandnes og Ola Stemschaug: *Norsk stadnamnleksikon*. Det Norske Samlaget, Oslo 1976.
- Celestin Freinet: *Folkets skole*. Pax-bok nr. 436, Oslo 1975.
- Halvdan Koht: *Norsk bondereising*. Pax-bok nr. 425, Oslo 1975.
- Noveller fra *Arbeidermagasinet*. Red. Irene Iversen. Pax-bok nr. 414, Oslo 1974.
- Marie Takvam: *Dansaren*. Pax-bok nr. 441, Oslo 1975.

GAMMEL POESI I NY SPRÅKDRAKT

Fra nordisk oldtid er det overlevert ei samling med dikt, som seinere (ved et mistak) er blitt kalt *Edda* eller *Den eldre Edda*. Det er ei merkelig verk, med ei merkelig historie, som spenner over et langt tidsrom og ulike kulturepoker. Sjelve dikta er blitt til en gang i nordisk hedensk tid — nøyaktig når er ikke mulig å si, trulig omkring 800 — 900 e. Kr., men det fins forskere som meiner de kan være eldre. Fra den gang blei dikta holdt i hevd gjennom muntlig overlevering i noen hundreår, til den såkalte mellomalderlige renessansen ga støtet til at dikta blei redde for ettertida. Under den relativt faste samfunnsorden som kongemakt og kirke i forening hadde danna i mellomalderen, kom det også i Norden ei oppblomstring av interessen for historie og overlevert kultur. Dette blei redninga for den gamle litteraturen, både Edda-dikta og skaldedikta. Samtidig ga den nye kulturimpulser: Det mystiske innholdet i mange av Edda-dikta blei bearbeidd til prosaform, slik vi kjenner det i Snorre Sturlasons mesterlige fortellinger i *Gylfaginning* i Snorres *Edda*. Mye av stoffet fra andre Edda-dikt (blant helteedikta) finner en også igjen prosa i en saga. Mytene er også blitt brukt i billedkunsten (treskurd).

Edda-dikta er nokså forskjellige i innhold og stil, og vi veit lite om denne ordkunstens funksjon i samfunnet i hedensk tid. Tradisjonelt har en pleid å dele dikta inn i gude- og helteidikt. De 13 første dikta kan i en viss forstand kalles gudedikt, ettersom det stort sett handler om de germanske hedenske gudene. Men slik de er utforma har de neppe hatt noen plass i *gudedyrkinga*. Det fins f.eks. ingen påkallinger av noen gud, i det heile ingen dikt som er retta til noen gud. (Hvis den typen dikt har eksistert noen gang, er

de forlengst gått tapt). Likevel spenner de over et nokså vidt innholdsområde, og ulike stilarter. Her er Voluspå, som er ei mektig poetisk utforming av en myte om verdens undergang og gjenskapning. Som en annen ytterlighet er den frekke og barske utskjelling av de andre gudene som Loke gir fra seg i *Loke-tretten*. Den livsvisdommen som vi finner i *Hávamål* kan virke resignert og bitter, men det er mye som kan finne gjenklang hos en leser fra vår eiga tid:

En skal ikke støtt
gi store gaver;
titt får en takk for lite;
med halv brødleiv
og halvtømt krus
fikk jeg meg godt følge.

I helteedikta finner vi stoff fra europeisk folkevandringstid. Vi møter personer som er kjente historiske skikkelser, men beretningene om dem er nok helst diktning. Hovedtemaene er kamp og strid, som som får en slående og spennende poetisk utforming, som i dikta om Sigurd Fåvønsbane og jakten på Ringullet. I diktkretsen om Helge Hundingsbane fins noen av de mest gripende kjærlighetsdikt fra den eldste nordiske tida.

Edda-dikta har lenge vært tilgjengelige i omsetting. Ivar Mortenson Egnunds gjendikting til nynorsk fra omkring hundreårsskiftet har lenge stått som en standardversjon. Men den er vel fri i høve til originalen mange steder, noen ganger også språklig vanskelig for mange lesere. Dessuten er den atskillig prega av de rjorralnormer som den gang gjaldt, så enkelte avsnitt har nok blitt bleikere enn originalen. Først nå er det kommet ei fullstendig gjendikting til bokmål, ved Ludvig Holm-Olsen. Holm-Olsen er professor i nordisk filologi ved Universitetet i Bergen, og har de beste faglige forutsetninger for et slikt arbeid. Dette er viktig, for mange strofer må tolkes (filologisk) før de kan omsettes/gjendiktes, og en bør ha best mulig kjennskap til den opprinnelige kulturbakgrunnen for å kunne formidle betydningsinnholdet og de poetiske kvalitetene til moderne lesere. Norron poesi har noen heilt spesielle drag, som ikke lenger fins i norsk diktning. Først og fremst det prinsipp at det bærende element i en diktstrofe er stavrimet: to verslinjer bindes sammen ved at to (eller tre) ord i linjene har samklang i framlyden:

Den vare gjesten,
på vitjing kommet,
sitter med sansene spent;

Dessuten har strofene en rytme som bygger på den naturlige betoninga av orda. Disse poetiske kvalitetene har Holm-Olsen tatt godt vare på, og han har vært nøye med de slående formuleringene og billedspråket som vi ofte finner i Edda-dikta. Særlig fint er det at han unngår unaturlig og stultete ordstilling, som en mange ganger finner i dikt der oversetteren har latt den naturlige ordstillinga vike for verstvingen. I det store og heile er Holm-Olsens omsetting blitt noe meir enn det, den er blitt ei gjendikting, slik den bør være, når både innhold og form skal formidles til lesere i ei ny tid.

I et kortfatta men innholdsrikt forord gjør Holm-Olsen rede for sjelve verket Edda, historia til det og

for arbeidet med omsettinga. Boka inneholder også 40 sider med kommentar og ordforklaringer til de enkelte dikta, og det er spesielt verdifullt. For lærere og studenter og for andre litteraturinteresserte er dette ei verdifull og kjærkommen bok. Den kommer til å bli den beste versjonen av den eldste nordiske diktinga i lang tid framover.

Edda-dikt.

Oversatt av Ludvig Holm-Olsen.

J. W. Cappelens Forlag A.S., Oslo 1976.

Eskil Hanssen

Norsk stadnamnleksikon

55 år etter at Norsk Stadnamnarkiv blei oppretta (1921) får vi for første gang et populærvitenskaplig stadnamnleksikon. Det *Norsk stadnamnleksikon* som nå er kommi ut på Det Norske Samlaget er likevel ikke Stadnamnarkivets tiltak. Det er professor Jørn Sandnes og førsteamanuensis Ola Stemshaug ved Universitetet i Trondheim som har redigert boka, og redaksjonssekretær er cand.philol. Kolbjørn Aune. Utgivinga må vi se som tegn på et særskilt aktivt namnegranskingsmiljø ved Nordisk institutt i Trondheim, som har vokst fram det siste tiåret med Ola Stemshaug som sentral skikkelse. Stemshaug har som kjent redigert og gitt ut fleire bøker om namn i Norge de seinere åra.

Det sier seg sjøl at redigeringa av *Norsk stadnamnleksikon* må ha bydd på problem, ikke minst det å velge ut hvilke namn som skulle tas med og hvilke ikke. Namnegranskere meiner det må ha vært mellom fem og ti millioner stadnamn i Norge for en generasjon eller to sia, og dette leksikonet har samla om lag 6000 av dem. I forordet gjør redaktørene greie for utvalgsprinsippa de har følgd. De har lagt stor vekt på slike namn som de har gått ut ifra leserne vil ha størst interesse av å slå opp etter. Det har ført til at mindre brukte og lett forståelige namn er blitt holdt utafor til fordel for vanligere og mindre lettskjønnelege namn. Det betyr ikke at boka ikke går i detalj. Langt ifra: Her er gardsnamn og gatenamn, namn på post- og telefonsteder, skipsstopp og bydeler, nuter, vatn og holmer, elver og nes, vikar og åser. Viktige administrative namn (fylker, kommuner, herred o.l.) er tatt med så fullstendig som råd er.

Utvalgsprinsippa viser imidlertid at *Norsk stadnamnleksikon* ikke er et strengt vitenskaplig arbeid. Boka er lagt opp som et populærvitenskaplig verk, noe redaktørene sier klart ifra om i forordet. Boka skal kunne brukes av folk flest. Og jeg trur redaktørene har greidd å legge stoffet til rette slik at det er lett å forstå på samme tid som opplysningene er fylldige.

Til oppslagsorda (namna) er det oppgitt uttale (den stedegne, dialektale; stundom også den normerte), hva slags sted namnet er knytta til, hvor i landet det fins, hva personer fra stedet kalles, hvilke(n) preposisjon(er) det knytter til seg, i regelen åssen namnet er utvikla gjennom tidene, åssen den eldste skriftforma var, og hva det betyr. Eller retttere: Hva det kan bety. For forfatterne til *Norsk stadnamnleksikon* legger ikke skjul på at namnegransking er et virke med mange skjær i sjøen, at mange ordtydingar er usikre, at det fins ulike tydingsteorier o.l. Men dette sies uten svære teoretiske utlegninger. Det kommer fram gjennom orda «kanskje», «visstnok», «truleg», o.l., som går igjen rett ofte. Dette virker redelig, på samme måte som det er tillitsvekkende at forfatterne er forsiktige med å tidfeste namnas alder. Når det gjelder riktig gamle namn, er det ei fallgrube i namnegranskinga at språkvitenskap og

arkeologi biter hverandre i halen ved at de gjensidig viser til hverandre ved tidfesting av hhv. arkeologiske funn og namn.

Boka formidler likevel den kulturhistoriske innsikt vi har fått gjennom den vitenskaplige namnegranskinga. Trass i alle usikre og tvilsomme sider ved namnetyding, er det ikke lite namna gir oss av forståing for tidligere kulturer i Norge, for liv og tenking i historisk og førhistorisk tid: Hva er det som kan ha skjedd på dét og dét stedet som har gitt det dette eller hint namn gjennom tidene? Slik blir et stadnamnleksikon beint fram spennende lesning – om en først er interessert i mennesker og kulturliv i ulike tider.

Hoveddelen av *Norsk stadnamnleksikon*, der en kan slå opp på de enkelte namna, rommer enkelte utgreiingar som nesten kan kalles artikler. Det gjelder i første rekke merknadene til ei rekke av de vanligste namna eller grunnorda i sammensatte namn, f. eks. slike på *-foss*, *-land*, *-stad*, *-heim*, *-vin*, *-holt* o. a., og enkeltnamn som *Selbusjøen*, *Oslo*, *Noreg* og *Nidelva*. Slike lengre artikler og utgreiingar som inneholder sjølstendige vurderingar og nye synspunkt har signaturer som viser som står ansvarlig for dem. Samiske og samisk-norske namn er tatt med i den grad redaktørene har meint de er kjente for fleirtallet av norsktalende lesere. Professor Knut Bergsland og universitetslektor Thor Frette ved Ural-altaisk institutt i Oslo har signert utgreiingene om slike namn.

Ved sida av de enkelte namna, oppslagsorda, inneholder dette leksikonet 9 kortere artikler av norske namnegranskere om de ulike hovedgruppene av stadnamn. Det er også ei stutt utgreiing om namnegransking generelt. Førsteamanuensis Ola Stemshaug skriver om område- og bygdenamn, om elvenamn og namn på innsjøer. Professor Jørn Sandnes skriver om gards- og bustadnamn, førsteamanuensis Oddvar Nes om øy- og fjordnamn. Arkivar Botolv Helleland har en artikkel om fjellnamn, professor Olav T. Beito greier ut om stertnamn og universitetslektor Ole Bernt Syvertsen skriver om gatenamn. Alle disse småartiklene – hver på 2-3 sider – er lettleste; bare en gang eller to henger det igjen noen fagtermer som «dentalavleieing» (s. 37) og «ellipse» (s.s.). Men det er knapt verd å hefte seg ved.

Et punkt i boka der jeg kan tenke meg at redaktørene kan vente seg større innvendinger, en angivelsene av namnas uttale. Det må da også være ei nærmest uoverkommelig oppgave å skaffe seg kjennskap til den mest utbredte lokale namneuttalen over alt i Norge. Jeg vil tru at svært mange namn uttales ulikt også av folk på stedet, avhengig av alder, kjønn og ei rekke sosiale forhold. Sier f. eks. folk flest i Spangereid [*spaŋ'ri*], slik signaturen OBS oppgir, ikke [*spaŋ'rei*]? Er ikke den stedegne uttalen av Orkdal [*øšk'da:n*] eller eller [*åsk'da:n*], med vislelyd (palato-jalveolar frikativ) i førstestavinga, ikke [*ørk-*] eller [*årk-*] som signaturen JS oppgir? [try: *vasshøgda*] er oppgitt som eneste uttaleform på åsnamnet Tryvasshøgda i Oslo. Når [*tronn'jøm*] er oppgitt som den vanligste lokale uttalen av Trondheim, hvorfor har ikke redaktørene tatt med den lokale uttaleforma [try: *vannshøgda*] eller [*-høyda*] for åskammen i Oslo? Jeg stusser også over den oppgitte uttalen av to Oslobydeler: Grønnerløkka uttales vel eventuelt [*grøn'nerløkka*], altså med aksent 1, ikke aksent 2. Og den lokale uttaleforma av Galgebek, [*gæf'jebærr*], er ikke nemnt.

Jeg må vedgå at jeg ikke har lest med lupe alt som står under alle oppslagsorda når denne meldinga skrives. Så de få kritiske merknadene mine blir spredte og heller tilfældige. Men her er enda en: Åssen kan det ha seg at *skienmann* er eneste betegnelsen på en innbygger av Skien by? Jeg er sikker på at Kirsten Bjorhusdal, som bor på Gulset i Skien, ikke er «skienmann». Heilt sikker. I Porsgrunn bor det *porsgrunninger* og *porsgrunnsmenn*, får vi vite, mens det er et åpent spørsmål hva folk i Tvedestrand, Kongsvinger, Drøbak, Fredrikstad og mange andre plasser kaller seg. (Kan noen av leserne kanskje gi oss tips om det?) Hvorfor er *skienmann* oppført som eneste innbyggernamn for Skien? Har «ein fått opplysningar om det» eller er det «aktuelt (t. d. ved vakling eller misbruk)» (s. 8)? Syns redaktørene det er tilstrekkelig å vise til at endinga *-mann*

kommer av *madr* = menneske (begge kjønn), når vi veit at mange kvinner og menn i dag opplever denne «nøytrale» bruken av *-mann* som kjønnsdiskriminerende?

Til slutt en merknad om lydskrifta. Den følger i regelen Johan Storms system, *Norvegia*; markering av lang vokal følger imidlertid det internasjonale systemet IPA. Dette må da være som å legge hue på blokka! Så mye knusende kritikk som fonetikere og nordister har ført mot Norvegia-systemet i lengre tid (f. eks. Arne Kjell Foldviks under Åsmøtet for nordister i fjor), syns jeg nok det er litt merkelig at Stemshaug og Sandnes tar det i bruk såpass uforbeholdent som de gjør. Ikke mindre enn 55 ulike lydtegn er brukt, men den tegnforklaringa som dermed blir heilt nødvendig, og som står foran i leksikonet, er vi i grunnen nokså lite hjelpne med når vi f. eks. kan lese at *e* er «vanleg trong *e*», *i* «vanleg trong *i*», *o* «vanleg svensk-norsk trong *o*», *u* «vanleg trong *u*», *y* «vanleg trong *y*» og *ø* «vanleg *ø*». Hva i all verden er «vanleg»? Det varierer sjølsagt fra sted til sted. I Solør er *ø*, for eksempel, svært åpen og nærmer seg *a*; hos «fintrøndere» er den nesten diftongert, svært trang med en glidning mot en *e*-lyd; i deler av Østerdalen kan ord skifte betydning alt etter hvilken uttalevariant av *ø* som brukes. Igjen: hva er «vanleg *ø*»? Eller *e*, *i*, *o*, *u* osv.? Det sier seg sjøl at en er på tynn is med slike uttaleforklaringer som *Norvegia* – og Stemshaug/Sandnes i dette stadnamnleksikonet – tyr til.

Nåvel, dette var bare noen små kritiske ord og spørsmål

i forbifarten. Fleire kunne sikkert vært lagt til, f. eks. om enkelte av namnetydingene. Men tvil er ikke til å unngå i namnespørsmål. Og aldeles lytefri kan vi aldri vente at et stort oppslagsverk skal kunne bli.

Foran i boka er det ei 7 siders litteraturliste for den som vil lese meir om namna i Norge. Det er tilvisinger til denne litteraturen under merknadene til ei rekke av oppslagsorda.

Alt i alt virker *Norsk stadnamnleksikon* gjennomarbeidd, trass i at det nok kan være detaljer å sette fingeren på og sjøl om redaktørene tar forbehold fordi boka er gjort ferdig på kort tid. Den viser respekt for leseren ved å gi grundige og nøkterne opplysninger (ikke bastante eller lettvinde ordtydingar), samstundes som det er uråd å finne overdrivi detaljert pirk eller bedrevitersk arroganse. Redaktørene ber leserne rett ut om eventuelle rettinger, kritikk og tillegg.

Boka er pent og sterkt (slik virker det ialfall!) innbindi; den er tydelig meint som bruksbok. Jeg kan ikke forstå anna enn at mange vil kunne lære mye og ha glede av å ha *Norsk stadnamnleksikon* for handa – til å slå opp i eller studere, alt etter som en måtte ha lyst og høve til.

Norges almenvitenskapelige forskningsråd har gitt støtte til utgivinga.

Jørn Sandnes og Ola Stemshaug (red.): *Norsk stadnamnleksikon*. Det Norske Samlaget, Oslo 1976. 359 s. Kr. 95.00.

Geirr Wiggen

Kulturforlaget BRAK

I våres kom vi tilfeldigvis over ei bokmelding i avisa *Glåmdalen*. Meldinga gjaldt ei diktsamling skrivi på forfatterens eige morsmål: solørmål. *Frank Eriksen* heter forfatteren, og boka *Dein rare*. Vi blei nyssgjerrige og lurte på hva slags forlag det kunne være som våga seg på slike utgivelser. Så oppdaga vi *Kulturforlaget BRAK*.

Ut ifrå den holdninga at dialekt-utgivelser og -utgivere bør gjøres kjent så vidt som mulig, satte vi oss i sving for å komme i kontakt med dette forlaget. Etter mye om og men fant vi – igjen tilfeldigvis – adressa gjennom en omtale i det litterære tidsskriftet *Dikt og Datt* (nr. 7/75):

Kulturforlaget BRAK, Prinsensgt. 14 B, 2200 Kongsvinger (Seinere har BRAK fått brei omtale i *Dag og Tid* også.)

Språklig Samling bad BRAK presentere seg sjøl med noen ord i våre spalter. Værsgod:

Takk fær henvendelsen. Vi skær så langt som råd er gi ein presentasjon tå Kulturforlaget BRAK:

Det var fire støkker tå æss som starte forlaget, det var sëmmer'n 74. Nå er det bære je att tå dom gamle. Ja, det har faktisk vøri færskjellige redaksjoner teill hær enkelt utgivelse.

Dein første utgivelsen vår hette HVITVEIS-TIDA, og dein vart sveive opp på ein gammal stensilmaskin. Omtrent 350 ærbestimer låg bak eit opplag på nesten 700 bøker. Alt vart gjort på dugnad, salget like eins. Og vi kunne sælja antologien fær kr. 5,— pr. stk. Det er itte mie fær 90 sider i tjukk pærm med skinnrigg. Og dein er nå utsøllt.

Vi hadde fær lite aktive teill å drive med slike ærbesmetoder, slik at dein neste utgivelsen LÆSEBOK vart sætt bort teill eit mindre trøk-

keri. Mein dein fækk akkurat samma forma som dein første, bære at opplaget vart sætt ned teill 500, og der har vi hault æss se'a.

Etter eit årsmøte hausten 75 vart det opprætte distriktskontakter og ein ny sentral redaksjons- og ærbesgruppe teill å ta sæ tå neste års utgivelser. Dætta har fungert så som så, mein heldigvis har det heile tida dukke opp interesserte som har tæi eit tak da det har vøri nødvendig. Det har heile tida vøri slik at ingen skulle ha spesielle færpliktelser når det gjaldt å yte nåen form fær innsats. Eit unntak var det når det gjaldt dein som var ansvarlig redaktør og økonomisjefen, som au vart væld ved årsmøtet.

Det vart bestæmt at vi skulle begynne å utgi eit tidsskrift med navn KVEKUA, ettersom vi blir sett på som eit ugras fær finkultur'n i kommun'n vår.

Like før jul kom vi med DEIN RARE, dein første samlinga tå ein enkelt færfatter. Etter jul vart det ei barnebok, FOT, og dein siste utgivelsen er KVEKUA 2 som kom ut i vår.

Vi satser mie på dialekt og bevaringa tå dein. Mein vi støter heile tida på vanskligheter. Det er itte alle dialekta her som egner sæ teill å skrive. Da må det teill lydskrift og det færvanske færståelsen fær dom som skær læsa det. Dæffær blir det bære reint tilnærme rektig språk. Som ein ser så er det likevæl meist bokmål som går att i det vi utgir. Det er lettere å

ETT FOLKELIG NORSK SKRIFTSPRÅK!

skrive og lettere å færstå. Mein vi gir ein ekstra honnør teill alle som prøver sæ, og resultatata har stort sett vøri be're på dialekt enn på bok-mål i kvalitet.

DEIN RARE er skrivin på gjennomført Åsnes-dialekt, nærmere bestemt Kjellmyra. Og det er eit gædt språk han Frank Eriksen har brukt, og som vi gjerne skulle se meir tå i frå a're haull au.

Som nævnt så er finkultur'n etter æss. Dein har heile tida gjennom både politiske styringer og lokal presse nedvurdert alt som hetter fælkelig kultur som nåe som er bondsk og baktungt. Dæffær har dom itte vøri villige teill å yte æss økonomisk støtte, einda det skulle vøra i tråd med dein nie Kulturmeldinga. Særlig er AP-organet GLÅMDALEN ille. Dom driver med bevisst undertrøkking tå alt som foregår tå fælkelig kultur. I steilla så lagar dom sin egen stil som dom utgir fær å vøra «fælkelig», og alt anne er dom gode nukkk teill å rakke ned på. Så da er det itte lett å få ein HVITVEIS teill å blomstre på dæssa kanta, sjæl om kulturjorda her skulle vøra god nukkk.

Kongsvinger er eit vækstsenter med alle dom problema eit vækstsenter er neigt (nødt) teil å få. Språkvirvar, bigde- og grendekulturer som går teill grunne, gamle bigdesamfunn som går i oppløsning på grunn tå fråflætting og pendling, ja, alt dætta og meir teill gjær det nødvendig å vække teill live det vesle som er att tå dom gamle kulturtradisjona rundt om i distriktet.

Mein det er lite vi kan gjæra med to tomme heinder. Vi har drivt i to år nå uta å få anerkjennelse, uta å få dein støtta vi trenger, både i dom politiske organa og økonomisk. Det er fælt lite vi har fått gjort utover det redaksjonelle, mein det er klart at vi må føre dætta vidare på det politiske plan, drive meir opplysningsvirksomhet og fræmme eksistensen fær dein kultur'n som vi står fær. Teill dætta trenger vi fleire «frontkjempere». Vi trenger nåen teill å distribuere fær æss, det har vi itte kapasitet teill.

Dein store bøygen er nå først og fræmst økonomi'n. Vi sæller produkta våre teill sjælkost og snautt nukkk det. Det er alt fær rimelig. Dæffær ligger vi bestandig på etterskudd, har aldri penger før eit heilt opplag er utsøllt. Og det skjer aldri. Akkurat nå ligger vi heller «gunstig» an med tom kasse mein bære 5 000 kroner på minussida.

Før jul fækk vi 1 000 kroner i statlige midler, mein vi regne ut at det itte ville haulle eit heilt

år i porto- og telefonomkostninger. Fylket har bevilget 12 støtteabonnementer tå alle utgivelsa våre, og det er au bære dråpen i havet. Kulturfondet ga æss blankt avslag, og det er dein største skuffelsen nå som vi skær teill med eit storteltak, nemlig å pusse støvet tå ein gammal avdød skogsarbeiderlyriker i frå grensetrakten som vi har fått enerætten på.

Vi har itte tenkt å gi æss. Itte einda. Det som i tilfelle kan knekke æss er økonomi'n. Vi har vørti litt uenige med skattemindigheten' au. Dom har full itte nå'e meir færståelse dom enn politikera her har. Mein vi trenger hjelp, om itte a'ent gode råd. Vi vil itte dei (dø)!

Kulturforlaget BRAK's
ansvarlige redaktør
Brede F. Bekkelund

*I neste nr. bringer vi meldinger av noen av
BRAK's utgivelser. red.*

Oppnemninger til Norsk språkråd 1976-1979

Norske universitet og høyskoler ved De norske rektormøter:

Professor Eyvind Fjeld Halvorsen (bm)
(Vararepr.: Professor Einar Lundeby)
Professor Egil Pettersen (bm)
(Vararepr.: Amanuensis Helge Omdal)
Professor Alfred Jakobsen (bm)
(Vararepr.: Univ.lektor Dagfinn Aasen)
Professor Leif Mæhle (nn)
(Vararepr.: Professor Kjell Venås)
Dosent Bjarne Fidjestøl (nn)
(Vararepr.: Univ.lektor Lars Vassenden)
Professor Reidar Djupedal (nn)
(Vararepr.: Univ.lektor Arnold Dalen)

Grunnskolerådet, Rådet for videregående opplæring og Lærerutdanningsrådet:

Skoleinspektør Lars Sødal (bm)
(Vararepr.: Lektor Sverre Fosseng)
Lektor Olav Langeland (nn)
(Vararepr.: Inspektør Torleiv Skarstad)

Grunnskolen ved sin lærerorganisasjon:

Skolestyrer Aslaug Ryen (bm)
(Vararepr.: Lærer Einar Gullichsen)
Adjunkt Magnhild Lauvdal (nn)
(Vararepr.: Skolestyrar Oddmund Hus)

Gymnaset, folkehøgskolen og lærerskolen ved sine lærerorganisasjoner:

Marton Leine (bm)
(Vararepr.: Lektor Trond Svånå)
Rektor Sigurd Haraldseid (nn)
(Vararepr.: Lektor Jardar Skaadel)

Den norske Forfatterforening:

Forfatter Camilla Carlsson (bm)
 (Vararepr.: Forfatter Kjell Heggelund)
 Forfatter Ebba Haslund (bm)
 (Vararepr.: Forfatter Karin Bang)
 Forfatter Johannes Heggland (nn)
 (Vararepr.: Forfatter Sigurd Muri)
 Forfatter Arvid Torgeir Lie (nn)
 (Vararepr.: Forfatter Paal-Helge Haugen)

Den norske Forleggerforening:

Forlagssjef Kåre Fjørtoft (bm)
 (Vararepr.: Direktør Sigmund Strømme)
 Forlagssjef Andreas Skartveit (nn)
 (Vararepr.: Forlagssjef Anders Havelid)

Norsk Presseforbund:

Journalist Eva Braathen Dahr (bm)
 (Vararepr.: Redaktør Jostein Nyhamar)
 Sjefsredaktør Vegard Sletten (nn)
 (Vararepr.: Utanriksredaktør Per M. Riste)

Norsk rikskringkasting:

Programsekretær Haagen Ringnes (bm)
 (Vararepr.: Redaksjonssekretær Gudrun Simonsen)
 Programsekretær Else Myklebust (nn)
 (Vararepr.: Redaksjonssekretær Gustav Moberg)

Riksmålsforbundet:

Redaktør Margrete Aa. Øverland (bm)
 (Vararepr.: Lektor Knut E. Steffens)
 Professor Aksel Lydersen (bm)
 (Vararepr.: Mentz Schulerud)

Det norske Akademi for Sprog og Litteratur:

Professor Carl Hj. Borgstrøm (bm)
 (Vararepr.: Redaktør Øistein Parmann)
 Rektor Gorgus Coward (bm)
 (Vararepr.: Professor Asbjørn Aarnes)

Noregs Mållag:

Ordboksredaktør Magne Rommetveit (nn)
 (Vararepr.: Bergfinn Aabø)
 Einfrid Grønvik (nn)
 (Vararepr.: Kristian Halse)

Det Norske Samlaget:

Dosent Alf Hellevik (nn)
 (Vararepr.: Professor Olav Bø)

Norsk Måldyrkingslag:

Arkivsjef Per Hovda (nn)
 (Vararepr.: Dosent Ingeborg Hoff)

Landslaget for Språklig Samling:

Inspektør Ivar Grotnæss (bm)
 (Vararepr.: Lektor Leif Roksend)
 Konsulent Magne Aksnes (nn)
 (Vararepr.: Vit. ass. Ernst Håkon Jahr)

Norsk Skuespillerforbund:

Skuespiller Knut Wigert (bm)
 (Vararepr.: Skuespiller Tor Stokke)
 Skodespeler Gisle Straume (nn)
 (Vararepr.: Skodespeler Anne Gullestad)

Stortinget:

Redaksjonssekretær Erling Arvola (bm)
 (Vararepr.: Bestyrer Birger Breivik)
 Kontordame Bjørg Helle (bm)
 (Vararepr.: Konsulent Bjørg Johansen)
 Professor Sjur Brækhus (bm)
 (Vararepr.: Lektor Fredrik Werring)
 Vit.ass. Geirr Wiggen (bm)
 (Vararepr.: Husmor Jorun Schumann)
 Stortingsrepresentant Aslak Versto (nn)

To brev til ØSTLANDSSENDINGA

I seinere tid har vi gleda oss over mye bra språkbruk i den lokale Østlandssendinga i NRK. Både medarbeidere og intervju personer har uttrykt seg fritt i sine egne morsmål. Ei glede å høre på.

Vi har imidlertid fått kjennskap til at medarbeiderne i Østlandssendinga under et møte i mai i år blei pålagt å moderere seg i så måte. Bakgrunnen for dette interne pålegget skal ha vært ett brev fra ei dame som var forarga over at det var så mange a'er og annet «sleiveri» å høre i lokalsendinga. Hvem det er i Østlandssendingas leingi som har ansvaret for at denne damas private ergrelse til de grader er tatt til følge, veit vi ikke.

25. mai møttes noen folkemålsvenner for å drøfte østlandssendingas stilling i dag. Under møtet forfatta deltakerne et brev til Østlandssendinga, der de uttrykte glede over den aukende folkemålsbruken der og håp om at denne utviklinga ville fortsette:

Til Østlandssendinga

NRK

Oslo 3.

Vi som har undertegna dette brevet, har i lengre tid lagt merke til at det er skjedd ei gledelig utvikling i språkbruken i Østlandssendinga ved at medarbeiderne i stigende grad har tatt i bruk folkemålsformer i sendingene. Folkemålsformer og folkemålstrekk, som f.eks. a-ender i hunnkjønnsord, bruk av ubestemt artikkel «ei» foran hunnkjønnsord, pronomenet «sjøl» osv. er former som vi mener burde være sjølsagte i Østlandssendinga. Det er bare ytterst få av lytterne i det området som Østlandssendinga skal dekke, som ikke bruker disse språkformene i sitt naturlige talemål.

Vi er klar over at sterke språkkonservative pressgrupper vil kunne reagere på at Østlandssendinga tar i bruk folkemålsformer, men vi håper at medarbeiderne ikke lar seg presse av usaklige argumenter til å gå bort fra den praksis som etter hvert har utvikla seg i sendingene. I stedet oppfordrer vi Østlandssendinga til å nærme seg enda mer det folkemålet som de fleste av lytterne på Østlandet bruker.

Eskil Hanssen
prosjektleder

Rolf Theil Endresen
vitskaplig assistent

Guttorm Gjessing
professor

Håvard Skirbekk
førstekonservator

Knut Western
språkkonsulent

Ivar Grotnæss
undervisningsinspektør

Karin Sveen
lyriker

Arvid Torgeir Lie
lyriker

Einar Lundeby
professor

Thomas Hoel
stud.mag.art.

Ernst Håkon Jahr
vitenskapelig assistent

Geirr Wiggen
vitenskapelig assistent

Den ene damas klage på bruken av folkelige målformer førte altså, så vidt vi veit, til et internt møte i Østlandssendinga, der medarbeiderne blei bedt om ikke å bruke for mye av folkemålsformer i sendingene.

Har brevet fra de 12 hatt en tilsvarende – altså motsatt – virkning? Vi er slett ikke sikre på det.

(Vararepr.: Skolestyrar Knut Romstad)

Lektor Hallgrim Berg (nn)

(Vararepr.: Advokat Bjarte Eikeset)

Lærer Torborg Lemme (nn)

(Vararepr.: Heradsskogmeister Arnfinn Berstad)

Adjunkt Álvhild Tveit (nn)

(Vararepr.: Student Idar Magne Holme)

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.
Medlemspenger, kr. 20,— pr. år.
Postgiro 16 378.

Formann: Magne Aksnes,
Traudalen 17,
5033 Fyllingsdalen.

Rakel Seweriin 70 år

Den 26. juni 1976 runda *Rakel Seweriin* 70 år.

Rakel blei stortingsrepresentant i 1945 og hennes arbeidsområde kom til å spenne over et vidt felt, fra sosialpolitikk til utenrikspolitikk. I en periode var hun sosialminister. Dessuten var hun i ei årrekke leder av Arbeiderpartiets kvinne-sekretariat, og dermed også medlem av partiets sentralstyre.

Landslaget for Språklig samling har nytt godt av Rakel Seweriins støtte og arbeidsinnsats helt sia skipinga i 1959. I det meste av 1960-åra var hun formann for laget.

Vi ønsker Rakel til lykke og håper på fortsatt innsats for vår felles sak.

ak

Rakel Seweriin 70 år.
(Foto: Sølve)

Det er folkemålsvenner landet over

I striden for folkelige språknormer og folkemålsbruk i det heile er det godt å vite at en ikke står aleine. Meningsfeller gjør en innsats over alt i landet.

Likevel: Dersom hver og en kunne melde ifra om de lokale målstridene, så de blir kjente over heile landet, ville det være til stor hjelp for å gjøre solidaritetskjensla meir handfast og levendes mellom dem som strir for folkemåla.

Denne gangen kan Språklig Samling melde om et lengre ordskifte i Flekkefjord-avisa *Agder* i mai-juni, der *Tore Unhammer* har argumentert saklig og overbevisende for folkemålspolitikken. Gjennom fleire innlegg har han tatt til gjenmæle mot Flekkefjord Riksmålsforening, som har prestert de velkjente frasene om «sprogets naturlige utvikling» og «statlig tvangslinje», og mot en talsmann for høg-norsk-linja i målreisinga. Slik slutter han ett av innlegga: «...vi er i en overgangssituasjon, vi har ikke nådd fram til ett sams skriftspråk. Hvilken vei utviklinga skal gå er det opp til oss å avgjøre. Sjøl ønsker jeg å bygge på de hovedtrekk som er felles for dialektene (om et ord stammer frå dansk eller tysk har i det høvet mindre betydning, så lenge ordet har fått hevd i språket). Ei slik «folkemålslinje» finnes innen Landslaget for Språklig Samling. Denne linja står også sterkt i Noregs Mållag. Vi støtter oss til det Olaus Fjørtoft uttalte for over 100 år sia: Maale e te fyr oss, og inkje me fyr Maale.»

Ellers fortjener *Herbjørn Sørebo* oppmerksomhet fordi han gjennom spalta si i *Dag og Tid* har pekt på Aftenpostens språklige sensur, også overfor innsendere. Aftenposten har sjølsagt harma seg svært over Sørebo ved dette høvet. Men avisa kan ikke nekte for tvangslinja si på dette området, om den gjømmmer seg aldri så mye bak ha-stemt tale om ytringsfrihet og rett til å rå over sin egen politikk. Aftenposten er en *institusjon* med stor makt, og den kan ikke uten videre påberope seg den personlige ytringsfriheten.

La dette være ei oppfordring til leserne om å spre opplysninger om lokal innsats for folkelig målbruk og for folkemålspolitikk. Skriv noen linjer om det som skjer til Språklig Samling, så skal vi bringe det videre. Bladet når fram til abonnenter i alle landets fylker, til skoler og bibliotek og andre institusjoner, i et opplag som for tida ligger på 2200.

red.

Abonner på

SPRÅKLIG SAMLING!